

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Ústav speciálněpedagogických studií

Bakalářská práce
Ester Mária Chiara Žaludko

**ROZVOJ JEDINCOV S DOWNOVÝM SYNDRÓMOM
V DIVADLE DÚHADLO**

Olomouc 2023

vedúci práce: Mgr. Jaromír Maštalíř, Ph.D.

Čestné prehlásenie

Prehlasujem, že som bakalársku prácu s titulom „*Rozvoj jedincov s Downovým syndrómom v Divadle Dúhadlo*“ vypracovala samostatne pod odborným dohľadom vedúceho bakalárskej práce a uviedla som všetky použité podklady a literatúru.

V Olomouci dňa 16.4.2023

Podpis:

Ďakujem môjmu školiťovi Mgr. Jaromírovi Mašťalírovi, Ph.D. za odborné vedenie, pomoc a trpezlivosť pri vedení bakalárskej práce. Ďalej by som chcela poďakovať Divadlu Dúhadlo za prijatie, otvorenosť a možnosť stať sa jednou z nich. Za podporu ďakujem svojmu manželovi, rodine a priateľom.

OBSAH

ÚVOD	6
TEORETICKÁ ČASŤ	7
1 Downov syndróm	8
2 Komunikácia	9
2.1 Základné prvky a funkcie medzil'udskej komunikácie.....	9
2.2 Verbálna a neverbálna komunikácia	11
2.3 Špecifiká komunikácie jednotlivcov s Downovým syndrómom	12
2.4 Metódy rozvoja komunikačných zručností jednotlivcov s DS.....	14
3 Vzťahy u ľudí s Downovým syndrómom	15
3.1 Špecifiká vzťahov ľudí s DS a mentálnym postihnutím vo všeobecnosti	15
3.2 Typy vzťahov u jednotlivcov s DS	18
4 Divadlo s hercami s DS.....	24
5 Teatroterapia vs. divadlo	26
5.1 Teatroterapia	26
5.2 Čo je divadlo a ako sa odlišuje od teatroterapie	26
5.3 Rozdiely medzi teatroterapiou a divadlom	27
PRAKTICKÁ ČASŤ	29
6 Cieľ práce a výskumné otázky	30
7 Metodológia výskumného pozorovania	31
7.1 Výber vzorky v kvalitatívnom výskume	32
7.2 Použité výskumné metódy.....	33
7.3 Popis výskumného prostredia.....	34
7.4 Etické aspekty výskumného pozorovania.....	36
7.5 Realizácia výskumného šetrenia.....	36
7.6 Postup spracovania a analýzy dát	38
8 Spracovanie a analýza dát	40
8. 1 Funkcia divadla.....	40
8.2 Rola romantického vzťahu	46
8.3 Rozvoj komunikačných schopností.....	49

8.4 Rozvoj vzťahov	54
8.5 Kompetencie profesionálneho tímu Divadla Dúhadlo	58
9 Diskusia, odporúčania pre prax a limity štúdie	62
9.1 Odporúčanie pre prax	67
9.2 Limity štúdie	68
ZÁVER	69
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH CITÁCIÍ	70
ZOZNAM SKRATIEK	74
ZOZNAM TABULIEK	75
ZOZNAM PRÍLOH	76

ÚVOD

Človek s mentálnym postihnutím je napriek jeho, častokrát „detskému správaniu,“ skutočne dospelým. Má za sebou rovnako veľa skúseností ako bežný jednotlivec v jeho veku. Aj keď sa to možno nezdá, títo ľudia majú svoje potreby a mali by sme im pomáhať v napĺňaní ich potrieb, či už spoločenských, duchovných alebo sexuálnych (Marwick, Parrish, 2003).

Podľa Josefa Slowíka (2007, s. 120) *“aj napriek všetkým obmedzeniam a rôznym zvláštnostiam sú ľudia s mentálnym postihnutím predovšetkým ľuďmi, ktorí majú prakticky rovnaké potreby ako všetci ostatní a takisto právo na ich adekvátnu saturáciu”*. V tomto pohľade na mentálne postihnuté osoby nám môže pomáhať vnímanie množstva spoločných charakteristík, záujmov ktoré zdieľajú s bežnými ľuďmi. Ako píše Slowík (2007, str. 120), mnohé osoby s mentálnym postihnutím *”môžu žiť relatívne samostatným a nezávislým spôsobom života, môžu pracovať, nadväzovať partnerské vzťahy, cestovať, športovať a venovať sa ďalším záujmovým činnostiam. Nájdeme medzi nimi taktiež hudobnícke, výtvarnícke a športové talenty, ktorých výkony sa niekedy až prekvapivo vyrovnávajú výkonom nadaných nepostihnutých osôb.”* Autorka bude aj v tomto duchu uvažovať a neskôr analyzovať fungovanie osôb s Downovým syndrómom v rámci ich aktívneho umeleckého zapájania sa do aktivít Divadla Dúhadlo.

Cieľom tejto práce je zistiť, akým spôsobom rozvíja jedincov s Downovým syndrómom Divadlo Dúhadlo a to najmä v oblasti komunikácie a vzťahov. Autorka sa preto v tejto práci zameria v teoretickej časti na špecifiká Downovho syndrómu v oblastiach komunikácie, vzťahov a divadla s hercami s Downovým syndrómom. V praktickej časti autorka využíva konštantno-komparatívnu metódu na analýzu rozhovorov a vlastných pozorovaní aktérov a aktivít v Divadle Dúhadlo. V poslednej časti práce autorka diskutuje interpretáciu dát.

Autorka si túto tému a cieľ práce vybrala preto, lebo na Slovensku okrem známeho Divadla z Pasáže neexistuje mnoho ďalších divadelných súbor pre osoby s Downovým syndrómom. Autorka by aj touto prácou chcela pomôcť ďalšiemu rozvoju Divadla Dúhadlo, ktoré môže byť do budúcnosti ďalším plnohodnotným divadlom s hercami s inakosťou na Slovensku.

TEORETICKÁ ČASŤ

V tejto bakalárskej práci bude autorka analyzovať rozvoj funkcií verbálnej a neverbálnej komunikácie u jednotlivcov s Downovým syndrómom (ďalej len DS). Zároveň bude autorka skúmať prejavy rôznych typov vzťahov nadväzovaných jednotlivcami s DS. Obe oblasti - komunikáciu a vzťahy medzi jednotlivcami s DS - bude autorka skúmať v kontexte práce a aktivít Bratislavského Divadla Dúhadlo.

V teoretickej časti bakalárskej práce v nasledujúcich riadkoch autorka predstaví konceptuálny a teoretický základ svojho výskumu v oblastiach komunikácie a vzťahov jednotlivcov s DS. V prvom rade si zadefinuje špecifiká osôb s DS. V druhej časti bude autorka definovať základné znaky medziľudskej komunikácie, prvky komunikácie a predstaví špecifiká komunikácie u ľudí s poruchou vývoja intelektu, vrátane osôb s DS. Tretia podkapitola bude venovaná teoretickému vymedzeniu vzťahov osôb s mentálnym postihnutím a konkrétne osôb s DS. Vo štvrtej podkapitole autorka rozoberie špecifické divadlo hercov s Downovým syndrómom. V piatej a poslednej podkapitole teoretickej časti autorka rozoberie konceptuálne vymedzenie pojmov teatroterapia a divadlo, a tak pripraví čitateľa na praktickú časť.

1 Downov syndróm

Downov syndróm spadá do kategórie porúch vývoja intelektu. Patrí medzi špecifické genetické poruchy. Ako genetická porucha je nazývaná chromozómová numerická abreácia – aneuploídia, teda trizómia. V prípade DS známa ako trizómia 21. chromozómu (Valenta, Müller, 2018).

Človek s Downovým syndrómom je robustnejšej postavy s hlavou sploštenou v zadnej časti, guľatejšou tvárou, menším, silnejším krkom, malými ušami, ktoré sú nižšie. Je charakteristický tiež „mongoloidnými“ očami a pootvorenými ústami (Pitetti, 2013).

Ľudia postihnutí týmto syndrómom majú často pridružené ďalšie ochorenia spájané častokrát aj s narušenou komunikačnou schopnosťou. Pokiaľ je týmto jednotlivcom poskytovaná adekvátna starostlivosť a odborná pomoc, sú schopní dosiahnuť úplné zapojenie sa a prijatie do spoločnosti (Jedrzejowska, 2018).

U osôb s DS možno v mnohých prípadoch pozorovať spomalený vývin reči. *„Na spomalenom vývine reči sa u detí s DS podieľajú okrem zmien v CNS viaceré faktory, napr. časté infekcie stredného ucha spojené aj s poruchou sluchu, znížený svalový tonus tvárových svalov a jazyka, nezriedka aj anatomické zmeny tvárovej časti (zúžená ústna dutina, zúžené nosové priechody). Väčšina jedincov s DS má porušené sluchové vnímanie (sluchovú percepciu) a ťažkosti v kontrole pozornosti a sústredenia“* (Šustrová, 2004, s. 154).

Každé obdobie rastu a dospievania dieťaťa s DS je dôležité, no autorka sa bude vo svojej praktickej časti zameriavať najmä na jednotlivcov s DS v období dospievania a dospelosti. Osoby s mentálnym postihnutím sa všeobecne v období dospievania vyrovnávajú s bežnými vecami, typickými pre ich vek (ako aj dospievanie u väčšinovej spoločnosti), no musia sa vyrovnávať, v kontexte dospievania aj so svojim mentálnym postihnutím. Častokrát potrebujú neustálu podporu od okolia a preto majú problémy v oblasti adaptácie (Baumer, Davidson, 2014).

Puberta takisto, ako zdravých jednotlivcov, ovplyvňuje aj osoby s DS. To sa týka aj zmien v správaní. Osoby s DS bývajú v puberte viac iritované a občas nahnevané. Počas puberty u nich ako u zdravých osôb prebieha obdobie pomerne rapídneho rastu. Niektoré časti tela rastú a rozvinú sa im viac ako iné. Aj preto môžu mať dočasný problém s koordináciou pohybov (Selikowitz, 2008).

Sociálne učenie je dôležité pre každého z nás. U osôb s trizómiou 21. chromozómu je známe, že sú schopní sa učiť novým zručnostiam a dovednostiam najmä napodobňovaním. Ako hovorí Kozáková a kol. (2013, s. 27): „sociálnym napodobňovaním sa učíme „bežnému životu“, osvojujeme si reč, mimiku, gestikuláciu, prejavovanie citov, rôzne antipatie a sympatie, ale aj spôsob života, spoločenské názory a postoje“. Tento fakt je kľúčovým pre porozumenie dôležitosti Divadla Dúhadlo v rozvoji jednotlivcov s DS. Ako uvádzajú autori Procházka a Petrášová (2018, s. 966): „v prípade detí s mentálnou retardáciou je nutné zdôrazniť, že toto dieťa, rovnako ako dieťa bežnej populácie, sa vyvíja. Odlišnosť je však v tom, že vývoj postihnutého dieťaťa má iné kvalitatívne aj kvantitatívne charakteristiky.“

2 Komunikácia

Autorka sa v praktickej časti tejto práce, bude zaoberať rozvojom komunikačných zručností členov Divadla Dúhadlo. V tejto časti preto predstaví základné koncepty a definície pre tematickú oblasť komunikácie, na ktorých bude stavať analýzu zistení v praktickej časti tejto práce.

2.1 Základné prvky a funkcie medziľudskej komunikácie

„Medziľudská komunikácia je prirodzenou súčasťou celej ľudskej spoločnosti. Aj preto nad ňou väčšinou nerozmýšľame v kontexte prvkov, z ktorých sa skladá“ (Šustrová, 2004, s. 154). Prvky, z ktorých sa podľa Šustrovej (2004) skladá ľudská komunikácia sú nasledovné:

- vnímané chápanie (porozumenie reči);
- počiatočný vyjadrovací jazyk (vyjadrovanie sa v naučených frázach);
- konštrukcia viet (fráz);

- zrozumiteľnosť (zrozumiteľné vety – frázy);
- obsah správ (vyjadrovanie informácií);
- sociálne použitie jazyka.

Už zo Šustrovej naznačeného posledného prvku komunikácie je jasné, že komunikácia je jedným z kľúčových nástrojov pre prežitie človeka v spoločnosti a v živote každého z nás napĺňa veľký počet dôležitých sociálnych funkcií. Tieto funkcie prehľadne popisuje Vybíral (2013) vo svojom diele Psychológia komunikácie a v kontexte tejto podkapitoly nadväzuje na definíciu prvkov komunikácie od Šustrovej.

Vybíral (2013, s. 3) identifikuje nasledovné funkcie komunikácie v kontexte sociálneho použitia jazyka:

- informovať: odovzdať správu, doplniť inú informáciu, „dať na známosť“, oznámiť, prehlásiť... (informatívne funkcie);
- inštruovať: naviesť, zasvätiť, naučiť, dať recept .. (inštruktážne funkcie);
- presvedčiť: aby adresát (po)zmenil názor: získať niekoho na svoju stranu, zmanipulovať ho, ovplyvniť... (persuazívna funkcia);
- vyjednať, dohodnúť (sa): riešiť a vyriešiť, dospieť k dohode (funkcia vyjednávacia alebo operatívna);
- pobaviť: rozveseliť druhého, rozveseliť seba, rozptýliť... (funkcia zábavná);
- kontaktovať sa: užiť si blízkosť, zastaviť sa s niekým, prežiť si sebapotvrdenie, pocít, že pre niekoho má cenu sa so mnou rozprávať (fatická alebo kontaktná funkcia);
- predviesť sa: odprezentovať sa, urobiť na niekoho dojem, zaľúbiť sa, či zastrašiť; exhibitovať (seba-prezentačná funkcia).

Autorka vníma komunikáciu ako základnú ľudskú schopnosť, kľúčovú pre napĺňanie ľudských sociálnych potrieb. Vďaka komunikácií dokážeme napĺňať svoje potreby, vyjadrovať svoje pocity, nadobúdať a rozvíjať vzťahy a porozumieť tak ostatným ľuďom okolo nás.

2.2 Verbálna a neverbálna komunikácia

Keď ľudia rozmýšľajú nad tým, čo je komunikácia, jednou z prvých vecí, ktorú si vybaví je rozprávanie sa. Samotné rozprávanie sa je súčasťou verbálnej komunikácie. Spadá sem však aj dorozumievanie sa cez písaný text. Tento text, ktorý autorka píše a vy ho čítate, je verbálna komunikácia. Vo všeobecnosti by sme verbálnu komunikáciu mohli definovať jazykom, a to či už písaným alebo hovoreným. Verbálna komunikácia je systematické združovanie a spájanie symbolov, ktoré ľuďom a svetu okolo nich pomáhajú dávať zmysel. V prípade verbálnej komunikácie systematizujeme rôzne abstraktné alebo konkrétne koncepty a opisujeme ich symbolmi. Tieto symboly sú:

- arbitrárne (ľubovoľné): nemajú priamy vzťah k objektom alebo myšlienkam, ktoré reprezentujú;
- viaczmyselné (nejednoznačné): majú viac potenciálnych významov;
- abstraktné: nie sú materiálne ani fyzické, len reprezentujú objekty alebo myšlienky (Manusov, Patterson, 2006).

Príkladmi neverbálnej komunikácie sú napríklad smiech, plač alebo kašeľ (orálne) ako aj gestá, reč tela, mimika (neorálne). Na rozdiel od verbálnej komunikácie nie je jej hlavným účelom odovzdávať informačný význam pomocou slov, ale je dôležitá pre vytváranie plnohodnotných sociálnych interakcií medzi ľuďmi. Je vysoko hodnotná v rôznych každodenných situáciách (Mandal, 2014).

Neverbálna komunikácia je unikátna tým, že pri nej človek môže komunikovať viacerými spôsobmi naraz, je kontinuálna (neustále ju používame na komunikáciu), môže byť vedomá aj nevedomá a určité časti neverbálnej komunikácie sú univerzálne pochopiteľné - reči tela rozumie ako človek inej etnicity, tak aj osoba s rôznym typom postihnutia (Matsumoto, Frank, Hwang, 2015).

Neverbálna komunikácia je vysoko hodnotná v rôznych každodenných ľudských situáciách. Gestá, mimika a neverbálna komunikácia vedia skupine ľudí priamo ovplyvniť ich psychický aj fyzický zdravotný stav. Neverbálna komunikácia je taktiež kľúčovou pre zabezpečovanie vývoja dieťaťa z pozície rodiča (napr. deti rodičov, ktorí preukazujú

voči svojim deťom hlbšiu náklonnosť a častejší kontakt, majú lepšie výsledky v škole a v živote) (Matsumoto, Frank, Hwang, 2012).

Niektoré z kľúčových prvkov neverbálnej komunikácie zahŕňajú výrazy tváre, reč tela, gestá, očný kontakt, tón hlasu, blízkosť a dotyk. Ľudská tvár môže prostredníctvom zmien svalov a pohybov tváre sprostredkovať širokú škálu emócií, ako je šťastie, smútok, hnev, strach a prekvapenie. Spôsob, akým stojíme, sedíme, chodíme a pohybujeme sa, môže veľa komunikovať o našich emóciách, postojoch a zámeroch. Napríklad prekřížené ruky môžu naznačovať obranu, zatiaľ čo otvorené držanie tela môže signalizovať dôveru a otvorenosť. Gestá a pohyby rúk možno použiť na zdôraznenie alebo objasnenie hovorených slov alebo na neverbálnu komunikáciu, keď slová nestačia. Očný kontakt môže sprostredkovať celý rad emócií a sociálnych podnetov, ako je záujem, príťažlivosť, nepriateľstvo alebo rešpekt. Spôsob, akým hovoríme, vrátane výšky, hlasitosti a intonácie, môže vyjadrovať emócie, postoje a zámery, ktoré nie sú vyjadrené iba slovami. Fyzická vzdialenosť medzi ľuďmi môže komunikovať celý rad sociálnych a emocionálnych podnetov, ako je intimita, agresivita alebo rešpekt. Dotyk môže komunikovať celý rad emócií a zámerov, ako je pohodlie, uistenie sa alebo agresivita (Burgoon a kol., 2010).

2.3 Špecifiká komunikácie jednotlivcov s Downovým syndrómom

Komunikácia je dôležitá na zdieľanie informácií a spájanie sa ľudí navzájom pomocou hovoreného slova a gest. Základnými piliermi komunikácie u ľudí je komunikácia s úmyslom a cieľom, ktorým je väčšinu času istá forma spolupráce. Prostredníctvom komunikácie nadobúdame sociálne vzťahy a možnosť komunikovať nám dodáva sebavedomie. Preto deti, ktoré sa nenaučia rozprávať, majú zväčša problém s nadväzovaním vzťahov. Tento problém je často viditeľný u jednotlivcov, ktorí majú mentálne postihnutie. Najviac rozšírené mentálne postihnutie, u ktorého vieme pozorovať slabšiu schopnosť komunikovať je DS. Pokiaľ sa u jednotlivcov s DS v priebehu ich vývoja nepodporuje rozvoj komunikačnej schopnosti, má komunikácia tendenciu regresie (Smith, Næss, Jarrold, 2017).

Ako uvádza Švarcová (2000) udržanie pozornosti u jednotlivcov s DS zostáva na jednoduchšej úrovni. Sú schopní udržať pozornosť pri jednoduchších pojmach

a vyjadrovaní v kratších vetách. Abstraktné pojmy im robia väčší problém a nie sú schopní im porozumieť.

Podľa Šustrovej (2004), niektorí jednotlivci s DS sa naučia komunikovať len pomocou alternatívnej a augmentatívnej komunikácie, iní sa dostanú na úroveň obmedzenej praktickej reči a ďalší sa naučia komunikovať takmer bez obmedzení.

Je dôležité poznamenať, že aj keď ľudia s DS môžu mať problémy s komunikáciou, stále sa môžu učiť a rozvíjať svoje komunikačné schopnosti s vhodnou podporou a zdrojmi. Aj preto sa v kontexte tejto bakalárskej práce autorka pozrie na Divadlo Dúhadlo ako podporný mechanizmus pre rozvoj komunikačných zručností osôb s DS.

U jednotlivcov s DS sa v mnoho prípadoch jedná najmä o narušenie expresívnej súčasti reči, teda vonkajšieho prejavu. Títo ľudia viac rozumejú, ako vedia reálne povedať, pretože informácie ľahšie prijímajú pomocou zraku. Ľahšie prijímajú informácie pomocou pragmatického jazyka a sémantiky. Častokrát na bežnú populáciu pôsobia ľudia s DS neschopne práve pre ich vyplazený jazyk či otvorené ústa (Šustrová, 2004).

Horstmeierová (2001) prirovnáva komunikáciu jednotlivcov s DS ku komunikácií intaktných jednotlivcov, keď sa dostanú do krajiny, v ktorej sa hovorí iným jazykom. Najprv sú neistí a nepokojní, potom začnú používať gestá, až sa naučia základné frázy. Miestni tiež používajú väčšie gestá a hovoria pomalšie, aby im návštevníci v ich krajine porozumeli. Postupom času sa naučia viac a viac slov, osvoja si pár fráz a začnú komunikovať v miestnom jazyku. Dlhšie im však trvá, kým začnú v danom jazyku aj abstraktne myslieť a sú schopní rozumieť komplexným myšlienkam jednotlivých cudzincov.

Podľa Šustrovej a kol. (2004, s. 164): „*Jestvuje množstvo senzorických, percepčných, fyzických a kognitívnych problémov, ktoré môžu u detí s DS počas vývoja narušiť schopnosť komunikácie. Dieťa môže mať jednu alebo viaceré odchýlky, ktoré mu bránia v komunikácii. Je veľmi dôležité včas rozpoznať, v ktorej oblasti sa ťažkosti nachádzajú. Po odhalení poruchy možno pri prístupe k deťom využívať špecifické terapeutické techniky pomôcť im pri rozvíjaní ich komunikácie.*“

2.4 Metódy rozvoja komunikačných zručností jednotlivcov s DS

Existujú rôzne metódy a prístupy, ktoré možno použiť na rozvoj komunikačných zručností u ľudí s DS. Jednou z nich je napríklad rečová a jazyková terapia ktorá môže pomôcť jednotlivcom s DS zlepšiť ich komunikačné schopnosti tým, že sa zameria na produkciu reči, porozumenie jazyka a sociálne komunikačné zručnosti (McCarthy, Engstler, Skeldon, 2016).

Osoby s DS v detskom veku používajú neverbálnu komunikáciu– sú schopní nadviazať očný kontakt, usmievajú sa a radi sa socializujú (komunikujú a hrajú sa). Neverbálne zručnosti sú dobrým znakom pre socializáciu a naznačujú, že deti s DS už od malička chcú komunikovať. Sú však pomalší v spoznávaní svojho prostredia a nových objektov, čo spomaľuje ich schopnosť učiť sa jazyku pre nedostatok vonkajšej stimulácie (Baksi, 2005).

Na učenie nových slov môžeme používať rôzne hry, ako napríklad hľadanie, spájanie, rozdeľovanie rôznych objektov, obrázkov. Tieto typy hier dávajú deťom s DS príležitosti počúvať slová a asociovať ich s ich reálnym zmyslom (Baksi, 2005).

3 Vzťahy u ľudí s Downovým syndrómom

„Medziľudské a partnerské vzťahy sú dôležitou súčasťou plnohodnotného a kvalitného života každého človeka. Aj ľudia s mentálnym postihnutím túžia prežívať vzťahy, majú potrebu milovať a byť milovaní“ (Kozáková, 2018, s. 714).

Jednotlivci s DS si ako každá minorita vytvárajú vlastné sociálne skupiny tvorené napríklad rodinou, kamarátmi, či kolegami. Osoby s DS v nich nachádzajú priestor stretávať sa, spoluvytvárať svoju vlastnú komunitu a budovať si vzájomné vzťahy s ľuďmi rovnako jedinečnými, ako sú oni sami. V konečnom dôsledku býva cieľom týchto sociálnych skupín nachádzať porozumenie. Práve vzťahy, komunitu a priestor na stretávanie sa v tomto duchu vytvára občianske združenie UP-Down a jeho Divadlo Dúhadlo, ktorého aktivity sú predmetom tejto bakalárskej práce. Keďže v analýze aktivít tohto občianskeho združenia bude autorka v ďalších častiach práce upriamovať pozornosť na rozvoj vzťahov ľudí s DS, v tejto kapitole bližšie priblíži špecifiká vzťahov, ktoré jednotlivci s DS počas svojho života dokážu a môžu nadväzovať (Kozáková, 2018).

3.1 Špecifiká vzťahov ľudí s DS a mentálnym postihnutím vo všeobecnosti

Ľudia s DS sú schopní vytvárať blízke, zmysluplné vzťahy s inými ľuďmi. Môžu mať priateľov rovnako, ako ktokoľvek iný. V skutočnosti je vytváranie priateľstiev a budovanie sociálnych väzieb dôležitou súčasťou celkového zdravia a pohody týchto osôb. V nadviazaných vzťahoch môžu zdieľať spoločné záujmy, koníčky a aktivity so svojimi priateľmi a radi trávia čas v komunite priateľov v rôznych spoločenských či komunitných prostrediach, akým je napríklad aj Divadlo Dúhadlo (Vágnerová, 2004).

Je však dôležité si uvedomiť, že každý jednotlivec s DS je jedinečný a môže mať rôzne komunikačné štýly, sociálne preferencie a sociálne zručnosti a schopnosti. Niektorí jednotlivci môžu mať problémy so sociálnymi interakciami alebo nadväzovaním priateľstiev, zatiaľ čo iní môžu byť veľmi priateľskí a spoločenský (Haddad a kol., 2018).

Ako uvádza Vágnerová (2004, s. 308.) na margo vzťahov mentálne postihnutých osôb vo všeobecnosti: *Mentálne postihnutí, najmä v detskom veku, obvykle preferujú stereotyp*

aj v sociálnych vzťahoch. “ Ďalej tiež hovorí o tom, že preferujú sociálnu interakciu s ľuďmi ktorých poznajú, pretože ich reakcie a prejavy sú pre nich už známe.

Osoby s mentálnym postihnutím majú obvykle problém s vhodným prejavom v daných situáciách a častokrát nie sú schopní porozumieť rôznemu správaniu a prejavom osôb na rovnaké podnety a situácie. Sú tiež viac izolovaní od intaktnej spoločnosti, pretože už v detskom veku nereagujú na hru jednotlivcov rovnakého veku spôsobom, aký by bol od nich očakávaný. V medziľudských vzťahoch preto viac preferujú stereotyp (Vágnerová, 2004).

Aby medziľudské vzťahy u ľudí s mentálnym postihnutím fungovali, je potrebné dbať na dôležité vzťahové koncepty, ktorými podľa Vágnerovej (2004, s. 4) sú:

- súhlas;
- komunikácia;
- rešpekt;
- rovnosť a práva.

Súhlas je základným aspektom každého vzťahu, vrátane tých, ktoré zahŕňajú mentálne postihnutých jednotlivcov. Jednotlivci s mentálnym postihnutím môžu byť vystavení vyššiemu riziku zneužívania a vykorisťovania. Súhlas je vo vzťahoch dôležitý, aby sa zabezpečilo, že obe strany sú ochotnými účastníkmi a že nedochádza k zneužívaniu alebo nátlaku. Umožňuje osobám s mentálnym postihnutím mať kontrolu nad vlastným telom a vlastnými rozhodnutiami, vyjadriť svoje túžby a potreby a stanoviť hranice. Vyjadruje rešpekt k autonómii a dôstojnosti druhej osoby. Je to spôsob uznania, že každý človek má právo robiť vlastné rozhodnutia a zaobchádzať s ním s dôstojnosťou a rešpektom. Súhlas si vyžaduje jasnú a otvorenú komunikáciu medzi partnermi, to môže pomôcť vybudovať dôveru a porozumenie a zabrániť nedorozumeniam. Súhlas je takisto aj zákonnou požiadavkou pre sexuálne vzťahy. Ak jedna osoba nemôže dať súhlas kvôli svojmu mentálnemu postihnutiu, potom by sa akákoľvek sexuálna aktivita považovala za nekonsenzuálnu a mohla by mať právne následky (Vágnerová, 2004).

Komunikácia je dôležitá pre všetky vzťahy, pomáha budovať dôveru medzi jednotlivcami, vrátane ľudí s mentálnym postihnutím. Keď jednotlivci dokážu navzájom komunikovať

svoje potreby, myšlienky a pocity, je pravdepodobnejšie, že sa budú cítiť vypočutí a pochopení, čo vedie k silnejšiemu pocitu dôvery a spojenia. Efektívna komunikácia pomáha zlepšiť porozumenie medzi ľuďmi. Je to dôležité najmä pre osoby s mentálnym postihnutím, ktorí môžu mať problém vyjadriť sa alebo pochopiť potreby iných. Jasná komunikácia môže pomôcť predchádzať nedorozumeniam a podporovať empatiu a porozumenie. Keď sú títo jednotlivci schopní komunikovať o svojich potrebách a preferenciách, je pravdepodobnejšie, že sa budú môcť rozhodovať a prevziať kontrolu nad svojimi životmi. Efektívna komunikácia môže umožniť obhajovať sa a robiť rozhodnutia, ktoré sú pre nich dôležité. Komunikácia je tiež kľúčovým faktorom pri budovaní pozitívnych vzťahov. Keď sú jednotlivci schopní efektívne komunikovať, je pravdepodobnejšie, že si vybudujú pozitívne vzťahy s ostatnými. Tieto vzťahy môžu poskytnúť podporu, spoločnosť a pocit spolupatričnosti, čo všetko je dôležité pre duševnú pohodu (Vágnerová, 2004).

Podobne ako súhlas a komunikácia, aj rešpekt je dôležitým aspektom každého vzťahu, nevynímajúc tie, ktorých súčasťou sú ľudia s mentálnym postihnutím. Rešpekt je spôsob uznania a ocenenia dôstojnosti a vlastnej hodnoty každého človeka bez ohľadu na jeho duševné schopnosti. Ukazuje, že každá osoba si zaslúži rovnaké zaobchádzanie a ohľaduplnosť. Rešpekt môže mentálne postihnutým jednotlivcom umožniť presadzovať svoje vlastné potreby, túžby a túžby vo vzťahoch, to môže pomôcť podporiť ich nezávislosť a zmysel pre zastupovanie. Je nevyhnutný pre budovanie dôvery vo vzťahoch. Keď sa jednotlivci cítia rešpektovaní svojimi partnermi, je pravdepodobnejšie, že im budú dôverovať a budú sa vo vzťahu cítiť bezpečne. Komunikácia s rešpektom môže pomôcť predchádzať nedorozumeniam a podporovať porozumenie medzi partnermi. Môže tiež podporiť otvorenú a úprimnú komunikáciu, ktorá môže posilniť vzťah. Zaisťuje, že jednotlivci s mentálnym postihnutím nebudú vo svojich vzťahoch diskriminovaní alebo sa s nimi nebude zaobchádzať nespravodlivo. Ukazuje, že sú oceňovaní a akceptovaní takí, akí sú (Vágnerová, 2004).

Rovnosť a práva zabezpečujú, že so všetkými jednotlivcami sa zaobchádza spravodlivo a majú prístup k rovnakým príležitostiam bez ohľadu na ich duševné schopnosti. To môže pomôcť predchádzať diskriminácii a marginalizácii. Keď sa s jednotlivcami s mentálnym postihnutím zaobchádza ako s rovnocennými, majú právomoc presadzovať svoje práva

a rozhodovať o svojom živote, to môže pomôcť podporiť ich nezávislosť a zmysel pre zastupovanie. Zaobchádzanie so všetkými ľuďmi s rovnakým rešpektom a dôstojnosťou je základným ľudským právom. Je to dôležité takisto aj pre jednotlivcov s mentálnym postihnutím, ktorým môže hroziť porušenie ich dôstojnosti a práv v dôsledku spoločenských postojov a stereotypov. Keď sa s nimi zaobchádza ako s rovnocennými, môže to pomôcť predchádzať zneužívaniu a vykorisťovaniu. Je to preto, že sú oprávnení presadzovať svoje vlastné hranice a hovoriť proti akémukoľvek zlému zaobchádzaniu. Rovnosť a práva sú zakotvené takisto aj v medzinárodných a národných zákonoch a politikách. Zabezpečiť, aby sa s jednotlivcami s mentálnym postihnutím zaobchádzalo rovnako a aby boli rešpektované ich práva, je nielen etickou, ale aj právnou povinnosťou (Vágnerová, 2004).

3.2 Typy vzťahov u jednotlivcov s DS

Podľa Vágnerovej (2008) sa potreba vzťahu neobjaví u každého jednotlivca s poruchou intelektu, pretože častokrát túto potrebuje naplňuje matka, alebo niekto z blízkeho sociálneho prostredia. Vzťah týchto ľudí má však mnohokrát úplne iný charakter ako partnerský vzťah v bežnej populácii.

Pre ľudí s downovým syndrómom sú nesmierne dôležité rodinné vzťahy. Mnohí jednotlivci s DS majú blízke a láskyplné vzťahy so svojimi rodičmi, súrodencami a ostatnými členmi rodiny. Súčasťou života osôb s DS môžu byť aj romantické vzťahy. Veľká skupina jednotlivcov s DS si vytvorila zdravé a naplňujúce romantické vzťahy s partnermi, ktorí s nimi zdieľajú podobné záujmy, hodnoty a životné ciele (Vágnerová, 2008).

Typovo nadväzujú osoby s DS tieto vzťahy:

- Rodinné vzťahy: mnoho jedincov s Downovým syndrómom má blízke vzťahy so svojimi rodinnými príslušníkmi, ako sú rodičia, súrodenci a širšia rodina.
- Priateľské vzťahy: jedinci s Downovým syndrómom si často vytvárajú blízke priateľstvá s rovesníkmi, ktorí zdieľajú ich záujmy a záľuby.
- Romantické vzťahy: ľudia s DS môžu vytvárať a vytvárajú romantické vzťahy, rovnako ako ktokoľvek iný. Môžu potrebovať ďalšiu podporu a vedenie,

aby sa v týchto vzťahoch orientovali, ale sú schopní vytvárať emocionálne väzby s romantickými partnermi.

- Profesionálne vzťahy: jednotlivci s DS môžu mať aj profesionálne vzťahy, napríklad s učiteľmi, trénermi alebo šéfmi/šéfkami v práci. Tieto vzťahy môžu poskytnúť príležitosti na vzdelávanie sa, rast a osobný rozvoj.
- Online vzťahy: internet a sociálne médiá uľahčili ľuďom spojiť sa s ostatnými a nadviazať vzťahy bez ohľadu na ich polohu alebo stav postihnutia. Online vzťahy môžu mať mnoho rôznych podôb, ako napríklad spojenie s priateľmi a rodinou na sociálnych médiách, účasť v online komunitách alebo fórach založených na spoločných záujmoch, alebo dokonca vytváranie romantických vzťahov prostredníctvom online zoznamovacích platforiem (Vágnerová, 2008).

Na nasledujúcich stranách by autorka rada predstavila jednotlivé typy vzťahov vo väčšej detailnosti.

3.2.1 Rodinné vzťahy

Rodinné vzťahy môžu byť pre jedincov s DS veľmi dôležité. Členovia rodiny často zohrávajú kľúčovú úlohu pri podpore fyzickej, emocionálnej a sociálnej pohody jednotlivca počas celého života (Abery, 2006).

Pre jednotlivcov s DS môžu členovia rodiny poskytnúť emocionálnu podporu akou je láska a povzbudenie čo im pomáha cítiť sa docenení a v kontakte a spojení so svojim okolím, môžu obhajovať potreby a práva jednotlivca s DS, vrátane jeho prístupu k vzdelaniu, zdravotnej starostlivosti a komunitným/sociálnym službám. Poskytujú im tiež často aj praktickú pomoc pri každodenných činnostiach, ako je kúpanie, obliekanie, jedenie či preprava, ale aj pri socializovaní sa a integrovaní sa do komunity účasťou na aktivitách, podujatiach a spoločenských stretnutiach (taktiež, 2006).

Pevné rodinné vzťahy môžu mať pozitívny vplyv na fyzické a duševné zdravie jedincov s DS, ako aj na celkovú kvalitu ich života. Rodina a rodinné vzťahy v tomto kontexte zohrávajú pre týchto ľudí jednu z kľúčových úloh pre kvalitu ich života (taktiež, 2006).

3.2.2 Priateľské vzťahy

Druhý dôležitý typ vzťahov ktoré majú osoby s DS sú priateľské vzťahy. Priatelia týmto osobám poskytujú sociálnu podporu, spoločenstvo a pocit spolupatričnosti, ktoré sú rozhodujúce pre duševnú a emocionálnu vyrovnanosť jednotlivca (Cuckle, Wilson, 2002).

Priateľské vzťahy osobám s DS prinášajú príležitosti na socializáciu, stretávanie sa a účasť na spoločných aktivitách, čo môže pomôcť jednotlivcom s DS cítiť sa začlenený v komunite, emocionálnu podporu a keď potrebujú hovoriť alebo zdieľať svoje pocity, sú pre nich k dispozícii a vypočujú si ich. Kamarátske vzťahy sú pre osoby s DS dôležité aj v kontexte zdieľania spoločných záujmov a záľub. Poskytujú príležitosti venovať sa svojim vášňam a rozvíjať nové zručnosti a kompetencie. Priatelia môžu slúžiť aj ako pozitívne vzory, preukazujúc pozitívne sociálne zručnosti a správanie, ktoré môžu jednotlivci s DS napodobňovať a učiť sa z neho (taktiež, 2002).

Jednotlivci s DS vo všeobecnosti majú priateľov, a ich priateľstvá môžu byť rovnako "normálne", zdravé a zmysluplné ako akékoľvek iné priateľstvo medzi intaktnými osobami. Priateľstvo medzi jednotlivcami s DS a intaktnými osobami môže ponúknuť jedinečné príležitosti na učenie, rast a vzájomnú podporu. Výskum ukázal, že inkluzívne sociálne prostredie, kde majú jednotlivci s DS príležitosti na interakciu s typicky sa rozvíjajúcimi rovesníkmi, môže viesť k pozitívnym výsledkom pre obe skupiny, vrátane zvýšených sociálnych zručností, empatie a sebaúcty (taktiež, 2002).

Inkluzívne sociálne príležitosti možno nájsť v rôznych prostrediach vrátane škôl, komunitných organizáciách, spoločenských kluboch či občianskych združeniach a ich programoch akým je napríklad aj Divadlo Dúhadlo. Tieto príležitosti môžu pomôcť prelomiť bariéry a podporiť porozumenie a prijatie osôb s DS intaktnými jednotlivcami (taktiež, 2002).

3.2.3 Romantické vzťahy

Aj ľudia s DS majú schopnosť nadviazať romantické vzťahy, pričom tieto vzťahy môžu mať mnoho rôznych podôb. Môžu vytvárať romantické vzťahy s partnermi, ktorí majú

alebo nemajú DS. Tieto vzťahy môžu byť podobné vzťahom ľudí intaktných, pričom majú vzťah postavený na zdieľaných aktivitách ako napríklad chodenie na rande, prejavovanie náklonnosti rôznymi spôsobmi a zapájanie sa do intímnych činností (Wood, 2004).

Ľudia s DS však na rozdiel od intaktných osôb môžu potrebovať dodatočné vedenie a pomoc od intaktnej osoby, by boli schopní plnohodnotne sa orientovať v romantických vzťahoch. Túto podporu potrebujú najmä v oblastiach, ako je komunikácia či sexuálne vzťahy. Je dôležité si uvedomiť, že títo ľudia majú rovnaké právo milovať a byť milovaní ako ktokoľvek iný a že sú schopní vytvárať zmysluplné a naplňujúce romantické vzťahy. (taktiež, 2004).

Ako vyplýva aj z vyššie uvedeného, romantické vzťahy môžu byť pre osoby s DS veľmi zmysluplné a naplňujúce. Romantické vzťahy môžu jednotlivcom s DS poskytovať emocionálnu podporu, čím im pomáhajú cítiť sa docenené. Môžu im poskytnúť príležitosti na osobný rast, vrátane rozvoja sociálnych zručností, zlepšenia komunikácie a budovania sebadôvery. Romantické vzťahy môžu ponúkať príležitosti na fyzickú intimitu, ktorá je dôležitou súčasťou mnohých romantických vzťahov či pocit spolupatričnosti (taktiež, 2004).

3.2.4 Profesionálne vzťahy

Ako autorka už načrtla vyššie, profesionálne vzťahy môžu byť pre jednotlivcov s DS dôležité, pretože poskytujú príležitosti na učenie sa, rast a osobnostný rozvoj. Medzi najčastejšie profesionálne vzťahy osôb s DS patria vzťahy s učiteľmi či vychovávateľmi a ďalšími pedagogickými pracovníkmi, ktorí môžu jednotlivcom poskytovať podporu a poradenstvo pri ich vzdelávacom úsilí, pomáhajú im učiť sa a rásť akademicky a po sociálnej stránke. Zamestnávateľia a spolupracovníci môžu poskytnúť jednotlivcom s DS príležitosti získať pracovné skúsenosti, rozvíjať zručnosti a prispievať do chodu organizácií či firiem svojou vlastnou prácou. Tieto vzťahy môžu tiež pomôcť jednotlivcom s DS rozvíjať pochopenie zmyslu svojho života a osobnú nezávislosť. Zdravotnícki pracovníci poskytujú osobám s DS podporu a poradenstvo pri rôznych úkonoch zdravotnej starostlivosti, vrátane preventívnej starostlivosti a lekárskeho ošetrovania. Komunitné organizácie a ich pracovníci zas osobám s DS poskytujú príležitosti zúčastniť

sa na komunitných podujatiach a aktivitách kde obvykle dostávajú priestor prispieť do činnosti svojich komunít zmysluplným spôsobom (Haddad a kol., 2018).

3.2.5 Online vzťahy

Online vzťahy môžu byť pre jednotlivcov s Downovým syndrómom dôležitým spôsobom, ako sa spojiť s vonkajším svetom a nadväzovať priateľstvá, romantické vzťahy a profesionálne vzťahy. Online platformy, ako sú sociálne médiá, fóra a zoznamovacie aplikácie, môžu poskytnúť jednotlivcom s DS príležitosti na sociálnu interakciu, čo môže byť obzvlášť cenné pre tých, ktorí majú len obmedzený prístup k osobnej sociálnej interakcii (D'Haem, 2012).

Online vzťahy môžu poskytnúť jednotlivcom s DS príležitosti na socializáciu, stretávanie sa a účasť na spoločných aktivitách spolu s inými ľuďmi, emocionálnu podporu a priestor na rozhovor o svojich pocitoch, ale aj pomoc pri nájdení si priateľov, ktorí zdieľajú ich záujmy a koníčky či poskytnúť príležitosti spojiť sa s profesionálmi v ich oblasti záujmu, vyhľadať radu či poradenstvo (taktiež, 2012).

Online vzťahy môžu so sebou prinášať aj určité riziká, ako je napríklad možnosť vykorisťovania alebo zneužitia. Preto je dôležité poskytnúť jednotlivcom s DS dostatočné vzdelanie a rady o bezpečnom správaní sa na internete. Vráťane toho, ako chrániť svoje osobné údaje a vyhnúť sa potenciálne nebezpečným situáciám (DSA, 2020).

Vo všeobecnosti môžu byť online vzťahy pre jednotlivcov s DS pozitívnym spôsobom, ako sa spojiť s ostatnými a vytvoriť zmysluplné vzťahy, ale je dôležité vyvážiť výhody s potenciálnymi rizikami a poskytnúť im v rozvíjaní online vzťahov patričnú podporu a pomoc. (taktiež, 2020).

3.2.6 Komunita

Rôzne typy vzťahov medzi ľuďmi v častých prípadoch vyúsťujú do formovania komunít a spoločenstiev. Podľa bell hooks (2004) sú základné princípy, na ktorých komunity stoja, a ktoré komunity definujú:

- inkluzívnosť: komunity by mali byť otvorené pre všetkých jednotlivcov bez ohľadu na ich pôvod, identitu alebo presvedčenie. Mal by to byť priestor, kde sa jednotlivci môžu stretávať, aby zdieľali svoje skúsenosti a perspektívy bez strachu z úsudku alebo vylúčenia;
- rovnosť: spoločenstvá by mali byť založené na princípoch rovnosti a spravodlivosti, kde sa so všetkými členmi zaobchádza s rešpektom a dôstojnosťou;
- zdieľané hodnoty a ciele: komunity by mali byť založené na spoločných hodnotách a cieľoch, ktoré pomáhajú vytvárať jednotu medzi jej členmi;
- aktívna účasť: členovia komunity by sa mali aktívne zúčastňovať na živote komunity, či už prostredníctvom dobrovoľníctva, organizovania alebo prispievania do diskusií a debát;
- komunikácia s rešpektom: komunity by mali byť priestormi, kde môžu jednotlivci medzi sebou komunikovať otvorene a s rešpektom. To znamená aktívne počúvať druhých a byť ochotný učiť sa z rôznych perspektív, ako aj byť ochotný zapojiť sa do konštruktívnej debaty a nesúhlasu.

Celkovo je komunitu ako dynamická a neustále sa vyvíjajúcu entita, ktorá si vyžaduje aktívnu účasť a angažovanosť svojich členov, aby prosperovala (hooks. 2004).

4 Divadlo s hercami s DS

Typ divadla, v ktorom účinkujú mentálne postihnutí ľudia sa vo všeobecnosti radí medzi paradivadelné systémy. To sú systémy divadla, ktoré využívajú divadlo na nedivadelné účely (Polínek, 2007).

Možno ho nazvať aj špecifické divadlo alebo divadelná tvorba v špecifickej skupine. Cieľom tohto typu divadla je vytvárať príležitosti pre ľudí s mentálnym postihnutím, aby sa podieľali na divadelnom umení a tvorivo sa vyjadrovali. Často sa zameriava na vytvorenie bezpečného a podporného prostredia, kde sa môžu herci s mentálnym postihnutím stretávať, skúmať svoj talent, rozvíjať svoje zručnosti a spolupracovať s ostatnými. „*Divadlo by totiž malo byť dôležité predovšetkým ako proces a možnosť stretávania sa*“ (Mikeš a kol., 2013, s. 18).

Špecifické divadlo môže mať rôzne podoby. Často zahŕňa úzku spoluprácu medzi hercami, režisérmi a inými divadelnými profesionálmi, aby vytvorili predstavenie, ktoré ukazuje silné stránky a schopnosti hercov s mentálnym postihnutím. Divadlo, ktoré hrajú intaktní jednotlivci, profesionáli a osoby s mentálnym postihnutím sa nazýva integrované divadlo. Je to priestor, kde sú si herci s postihnutím a profesionáli rovnocennými partnermi a prinášajú divákovi plnohodnotný divadelný zážitok (Mikeš a kol., 2013).

Špecifické divadlo môže byť účinným nástrojom na podporu sociálnej inklúzie, na boj proti stereotypom a predsudkom a na podporu porozumenia a empatie v rôznych komunitách. Je to spôsob, ako dať hlas a platformu tým, ktorí možno nemali príležitosť podieľať sa na umení, a ukázať jedinečný a hodnotný prínos, ktorým môžu ľudia s mentálnym postihnutím prispieť spoločnosti (taktiež, 2013).

História divadla s mentálnym postihnutím s hercami s DS je relatívne nedávna, pričom mnohé z prvých inscenácií sa objavili na konci 20. storočia. Korene tohto typu divadla však možno hľadať v hnutí za práva osôb so zdravotným postihnutím a presadzovaní väčšej inklúzie a akceptovania ľudí so zdravotným postihnutím vo všetkých oblastiach spoločnosti vrátane umenia (Hargrave, 2015).

Odvtedy sa objavilo mnoho ďalších inscenácií s hercami s DS a inými mentálnymi postihnutiami, vrátane hier, muzikálov a iných typov divadelného umenia. Tieto inscenácie často vytvorili a hrajú špecializované divadelné spoločnosti alebo programy, ktoré sa špeciálne zameriavajú na vytváranie príležitostí pre hercov so zdravotným postihnutím (Hargrave, 2015).

Účasť na divadelných hrách s mentálnym postihnutím môže mať pre ľudí s DS veľa pozitívnych výhod. Tu je niekoľko spôsobov, ako môže byť účasť v divadle užitočná:

- rozvíja sociálne zručnosti ako je komunikácia, spolupráca a tímová práca. Herci sa učia, ako komunikovať s ostatnými, počúvať a riadiť sa pokynmi a rozvíjať priateľstvá a spojenia s inými hercami;
- zlepšuje sebadôveru, môže pomôcť vybudovať sebadôveru a sebaúctu. Herci môžu cítiť pocit hrdosti a úspechu, keď vystupujú na pódium a dostávajú pozitívnu spätnú väzbu od divákov;
- zvyšuje kreativitu a umožňuje im prejsť sa novými a inovatívnymi spôsobmi a preskúmať svoj talent a schopnosti;
- podporuje fyzickú aktivitu a môže byť spôsobom, ako sa zapojiť do fyzickej aktivity a zlepšiť ich celkové zdravie a pohodu;
- podporuje začlenenie a prijatia pre ľudí s DS. Môže spochybniť stereotypy a podporiť väčšie porozumenie a empatiu medzi publikom (Šplíchalová v Novákovi, 2013).

Celkovo môže špecifické divadlo poskytnúť hercom s DS širokú škálu pridanej hodnoty, vrátane sociálneho, emocionálneho, fyzického a kreatívneho rastu. Môže tiež pomôcť podporiť väčšie povedomie a pochopenie jedinečných talentov a perspektív ľudí so zdravotným postihnutím (taktiež, 2013).

Na Slovensku a v Českej republike je viacero divadiel, ktoré špecificky pracujú s hercami, ktorí majú DS. Ako najvýraznejší príklad môžeme uviesť Divadlo z pasáže, ktoré je asi najznámejším divadelným zoskupením na Slovensku, ktoré pracuje s hercami s DS. Inscenácie tohto divadla sú medzinárodne známe a získali taktiež viacero medzinárodných ocenení. Práve Divadlo z pasáže je v mnohých veciach vzorom

aj pre vedúcich Divadla Dúhadlo, v rámci ktorého autorka bude realizovať praktickú časť tejto bakalárskej práce (Divadlo z pasáže, 2019).

5 Teatroterapia vs. divadlo

V tejto kapitole autorka rozoberie, aký je rozdiel medzi teatroterapiou a divadlom, ako v prístupe, tak v kontexte práce osôb s inakosťou.

5.1 Teatroterapia

Teatroterapia je terapeuticko-formatívna disciplína a jej liečebno-terapeutické ciele vymedzuje Polínek (2007, s. 13) ako ciele, ktoré sú „*univerzálne, nešpecifické, všestranné, majú integratívny charakter a cieľový efekt teatroterapie.*“ Polínek (2007) tiež ďalej hovorí, že čím je teatroterapia viac umelecká, tým má viac terapeutický charakter. Tento jav nazýva aj ako „*teatroterapeutický paradox*“.

Ako ďalej píše Polínek (2007, s. 14), teatroterapia má aj svoje špecifické ciele, ktorými sú ciele, ktoré sa vzťahujú ku konkrétnej skupine, osobnosti jednotlivca, jeho znalostiam a fyzickému stavu, skvalitneniu bežného života a znalostiam jednotlivca či k umeniu.

Pavlovský (2004, s. 269) definuje teatroterapiu ako „*podporný terapeutický proces, pri ktorom pacienti tvorivo používajú divadelné prostriedky alebo len cielene vnímajú divadelný artefakt.*“ Müller (2005) ju zaraďuje medzi expresívne psychoterapeutické prístupy, ktoré dosahujú ako terapeutický charakter, tak divadelný tvar. Na teatroterapeutických stretnutiach môžu jednotlivci využívať improvizáciu, hranie rolí, rozprávanie príbehov a iné divadelné techniky na skúmanie svojich vnútorných pocitov a skúseností. Terapeut môže viesť tento proces, pomáhať jednotlivcom identifikovať a vyjadrovať svoje emócie, rozvíjať schopnosti zvládania a riešiť problémy.

5.2 Čo je divadlo a ako sa odlišuje od teatroterapie

Divadlo je forma umenia, ktorá zahŕňa predstavenie príbehov, myšlienok a emócií pred publikom. Zvyčajne zahŕňa hry alebo predstavenia podľa scenára, pričom herci stvárňujú postavy a sledujú vopred určený dej. Divadlo možno hrať v rôznych prostrediach,

od tradičných divadiel až po vonkajšie javiská alebo provizórne priestory. Cieľom divadla je výsledok, teda divadelné predstavenie (Lazorčáková, 2007) .

Teatroterapia je na druhej strane formou psychoterapie, ktorá využíva divadelné techniky na pomoc jednotlivcom skúmať a vyjadrovať svoje emócie, zlepšovať ich sociálne zručnosti a podporovať osobný rast a rozvoj. Zatiaľ čo divadlo aj teatroterapia zahŕňajú performance a divadelné techniky, hlavný rozdiel spočíva v ich účele a prístupe (Polínek, 2007).

Divadlo odzrkadľuje vývoj spoločnosti ako aj jej sociologicko-politické situácie. Vychádza však z rituálov, ktoré majú spoločenský charakter, čo môžeme vidieť aj ako využitie pri teatroterapii (Polínek, 2013) .

Zatiaľ čo divadlo môže zahŕňať nácvik a predvedenie hry podľa scenára, teatroterapia je viac improvizčná a vedie ju terapeut. Pri teatroterapeutických stretnutiach sa pozornosť sústreďuje ako na proces skúmania a vyjadrenia, tak na konečný produkt. Cieľ je rôznorodý a závisí na mnoho okolnostiach, môže však pomôcť jednotlivcom napríklad rozvíjať komunikácie, zvyšovať sebavedomie či rozšíriť repertoár rolí (taktiež, 2013).

5.3 Rozdiely medzi teatroterapiou a divadlom

Teatroterapia a divadlo spolu súvisia v tom, že používajú divadelné techniky a predstavenia na vyjadrenie emócií, skúmanie skúseností a podporu osobného rastu. Existuje však medzi nimi niekoľko kľúčových rozdielov (Polínek, 2013).

Divadlo je jednou z najstarších foriem umenia. Je primárne zamerané na vytváranie predstavení pre zábavu alebo vzdelávanie divákov. Zahŕňa hry alebo predstavenia podľa scenára, pričom herci stvárnjú postavy a sledujú vopred určený dej. Predpokladá sa, že vzniká z mýtov a rituálov. Cieľom divadla je skôr zaujať, pobaviť alebo vzdelávať publikum, než skúmať osobné alebo terapeutické výhody predstavenia (Guthrie a kol., 2023).

Teatroterapia, tiež známa ako dramatická terapia, je paradivadelná disciplína, ktorá využíva divadelné techniky na pomoc jednotlivcom skúmať a vyjadrovať svoje emócie, zlepšovať

ich sociálne zručnosti a podporovať osobný rast a rozvoj. Cieľom teatroterapie je podporovať liečenie, sebaobjavovanie a osobný rast v bezpečnom a podpornom prostredí. Teatroterapeutické sedenia sú zvyčajne vedené vyškoleným terapeutom a sú zamerané skôr na terapeutické výhody výkonu než na konečný produkt. Z paradivadelných systémov má teatroterapia najviac umeleckú hodnotu, aj keď výsledný produkt, teda predstavenie stále nie je podmienkou (Polínek, 2007).

Kompetencie teatroterapeuta sú ako umelecké, tak terapeuticko-formatívne. Teatroterapeut by mal byť teda režisérom, dramaturgom, scénografom ale aj špeciálnym pedagógom, psychológom a psychoterapeutom (Polínek, 2020).

Na základe uvedenej literatúry autorka uvádza prehľadnosť a nižšie, v tabuľke 1 sumarizuje rozdiely a zhodné prvky medzi divadlom a teatroterapiou.

Tab. 1: Rozdiely medzi teatroterapiou a divadlom

	DIVADLO	TEATROTERAPIA
Definícia	Divadlo je forma umenia. Zahŕňa predstavenie príbehov, myšlienok a emócií pred publikom.	Expresívny psychoterapeutický prístup, ktorý dosahuje terapeutický charakter a divadelný tvar.
Súčasti	• performance • divadelné techniky	• performance • divadelné techniky
Cieľ	Zaujať, pobaviť alebo vzdelávať publikum cez divadelné predstavenie.	Pomôcť jednotlivcovi alebo skupine jednotlivcov vyjadriť svoje emócie, preskúmať svoje skúsenosti a podporiť svoj osobný rast.
Priebeh	Divadlo zvyčajne zahŕňa nácvik hry alebo predstavenia podľa scenára, pričom herci stvárnajú postavy a sledujú vopred určený dej. Divadlo možno pred publikom hrať v rôznych prostrediach, od tradičných divadiel	Teatroterapeutické sedenia sú zvyčajne vedené vyškoleným terapeutom a sú zamerané na realizáciu rôznych divadelných techník. Dôraz pri ich realizácii je kladený skôr na terapeutické výhody

	až po vonkajšie javiská alebo provizórne priestory.	ich výkonu než na konečný dramatický produkt.
--	---	---

PRAKTICKÁ ČASŤ

V druhej časti tejto práce autorka vymedzuje cieľ a výskumné otázky, predkladá dáta z pozorovaní a rozhovorov s členmi Divadla Dúhadlo (ďalej DD). Následne tieto dáta analyzuje pomocou konštatnej komparatívnej metódy a napokon diskutuje interpretáciu získaných dát a predkladá odporúčania pre prax.

6 Cieľ práce a výskumné otázky

Autorka si stanovila cieľ:

Zistiť, ako Divadlo Dúhadlo pomáha rozvoju osôb s DS v oblastiach komunikácie a vzťahov.

K vyššie definovanému cieľu výskumného šetrenia autorka vymedzila 2 tematické oblasti zamerané na:

1. Komunikačné schopnosti

- Ako Divadlo Dúhadlo pomáha jednotlivcom s DS s rozvojom komunikačných schopností;
- ako Divadlo Dúhadlo pomáha jednotlivcom s DS rozvíjať schopnosti neverbálnej komunikácie (očný kontakt, artikulácia, mimika, gestá, posturika);
- ako Divadlo Dúhadlo pomáha jednotlivcom s DS využívať rôzne funkcie komunikácie (referovanie, požiadanie o niečo, popisovanie, prosociálne oblasti).

2. Vzťahy

- Ako Divadlo Dúhadlo pomáha rozvoju jednotlivých vzťahov medzi hercami a hercami a režisérmi (vzťahy partnerské, kamarátske a medzi jednotlivcami s DS a režisérmi);
- aké sú prejavy rôznych typov vzťahov medzi členmi Divadla Dúhadlo;
- ako podporujú vzťahy režiséri divadla;
- ktoré konkrétne aktivity zamerané na rozvoj vzťahov a zručnosti budovania vzťahov v skupina hercov v rámci divadla a mimo neho absolvovali.

K vyššie uvedenému cieľu a tematickým oblastiam autorka vymedzila jednotlivé výskumné otázky:

1. Akú funkciu má divadlo samotné?
2. Aký vplyv má rola partnerstva v rámci Divadla Dúhadlo?

3. *Pri akých hereckých cvičeniach a akým spôsobom sú v rámci skúšok Divadla Dúhadlo podporované komunikačné schopnosti?*
4. *Ktoré aktivity OZ UP - Down syndrom rozvíjajú vzťahy medzi jeho členmi (kamarátske, partnerské a medzi jednotlivcom a režisérom divadla)?*
5. *Aké kompetencie má profesionálny tím, ktorý dokáže divadelnými cvičeniami rozvíjať komunikačné zručnosti a vzťahy u jednotlivcov s DS?*

7 Metodológia výskumného pozorovania

Autorka si pre svoje výskumné šetrenie zvolila kvalitatívnu metódu. To je metóda skúmania v spoločenských vedách a iných, predovšetkým humanitných vedných odboroch používaná na pochopenie a interpretáciu ľudskej činnosti, ľudského vnímania a významom, ktoré pripisujú svojim životom. Tento typ výskumu pozostáva predovšetkým zo zbierania a analýzy nečíselných dát, napríklad cez rozhovory, pozorovania či textové dokumenty. Cieľom kvalitatívneho výskumu je identifikovať vzorce ľudského správania a témy, ktoré z údajov vyplývajú (Bačíková a Janovská, 2018).

Kvalitatívny výskum sa zameriava na odhalenie subjektívnych aspektov ľudskej skúsenosti, ako sú emócie, presvedčenia a hodnoty, ktoré nemožno zachytiť iba kvantitatívnymi metódami. Často sa používa na skúmanie zložitých sociálnych javov a na vytváranie hypotéz a teórií, ktoré možno ďalej skúmať prostredníctvom kvantitatívneho výskumu (Bačíková a Janovská, 2018).

Kvalitatívny výskum uznáva, že subjektivita a interpretácia výskumníka sú neoddeliteľnou súčasťou výskumného procesu. To znamená, že pohľad výskumníčky, jej hodnotové nastavenie, či jej predsudky môžu ovplyvniť výsledky výskumu. Kvalitatívny výskum zdôrazňuje dôležitosť kontextu pri chápaní ľudského správania a sociálnych javov. To znamená, že výskumníčka venuje pozornosť sociálnemu, kultúrnemu, historickému a politickému kontextu, v ktorom sa výskum uskutočňuje a získané a analyzované dáta v ňom kontextualizuje. Kvalitatívny výskum je taktiež často charakteristický svojou flexibilitou a prispôsobivosťou výskumnej otázke a samotnému priebehu výskumu a jeho podmienkam. To znamená, že dizajn výskumu možno v priebehu štúdie upravovať na základe nových zistení a poznatkov (Bačíková, Janovská, 2018).

Kvalitatívny výskum podľa Hendla (2008) ponúka niekoľko výhod. Umožňuje získať podrobné opisy a perspektívy pri skúmaní jednotlivca, skupiny, udalosti alebo javu. Prebieha v prirodzenom prostredí a umožňuje skúmanie procesov. Navyše umožňuje navrhovanie a tvorbu teórií a zohľadňuje lokálne špecifiká, reaguje na ne, a hľadá lokálne kauzálne súvislosti. V počiatočnej fáze výskumu je nápomocný aj kvalitatívny výskum.

Ten istý autor však uvádza aj niekoľko nevýhod. Kvalitatívny výskum má nízke možnosti zovšeobecnenia na inú populáciu, skupinu alebo prostredie. Nie je možné robiť kvantitatívne predpovede ani testovať hypotézy. Kvalitatívny výskum je časovo náročný a výsledky sú ľahko ovplyvnené subjektívnymi faktormi, ako sú očakávania výskumníka (Hendl, 2008).

Autorka sa rozhodla použiť kvalitatívne výskumné metódy hlavne preto, že správanie, vnímanie sveta a chápanie svojho okolia osobami s DS je aj v kontexte ich obmedzenej komunikácie veľmi náročné a častokrát sa skrýva „medzi riadkami“. Na tému rozvoja osôb s DS v kontexte divadla bolo doposiaľ napísaných a realizovaných veľmi málo výskumov. V tejto oblasti stále chýbajú potvrdené teórie a hypotézy. Aj preto autorka zvolila kvalitatívny výskumný postup, pretože vedela, že jej pozorovania a rozhovory budú konštantne meniť kontext výskumu ako takého. Práve v takomto výskumnom kontexte je aj na základe vyššie spomenutej literatúry vhodné použiť kvalitatívne metódy.

7.1 Výber vzorky v kvalitatívnom výskume

V kvalitatívnom výskume je výber účastníkov založený na potrebe získať čo najkomplexnejšie, najbohatšie a autentické dáta. Jednotlivci, ktorí sú skúmaní, sa zvyčajne označujú ako „účastníci“, „informanti“ alebo „prípady“ v kvalitatívnom výskume (Bačíková, Janovská, 2018).

Veľkosť vzorky zvyčajne nie je veľká a neexistuje žiadne prísne pravidlo na určenie jej veľkosti. Výskumník sa vo všeobecnosti riadi princípom „saturácie“, čo znamená, že zber údajov sa zastaví, keď už neprináša nové poznatky. Vo všeobecnosti kvalitatívny výskum zahŕňa prácu s niekoľkými jednotlivcami v rozsahu od niekoľkých po desiatky. Niekedy je legítimne zamerať sa len na jeden prípad (prípadové štúdium). Veľkosť vzorky závisí od cieľov a otázok výskumu, ako aj od použitej metódy. Vo všeobecnosti je výber vzorky

v kvalitatívnom výskume zámerný, postupný a založený na ochote účastníkov spolupracovať (Skutil a kol., 2011).

Pri výbere vzorky sa výskumníčka môže podľa potreby zamerať na výnimočné alebo extrémne prípady, ako aj na typické prípady. V tomto zmysle má na výber vyskladať svoju vzorku účastníkov ako homogénnu, alebo heterogénnu. Výber môže byť tiež založený na vopred stanovených kritériách alebo na kombinácii kritérií (Gavora, 2000).

Autorka realizovala rozhovory s dvomi (všetkými) režisérmi Divadla Dúhadlo. Čo sa týka rozhovorov s hercami DD, snažila sa dodržať rodový balans a rozhovor realizovala s jednou členkou a dvoma členmi s DS. Rozhovory realizovala týmto spôsobom s jednou pätinou DD. Veľkou limitáciou pri rozhovoroch bol pre autorku fakt, že väčšina hercov by so svojimi komunikačnými schopnosťami nebolo schopných dať autorke dostatočné informatívne odpovede. Autorka túto limitáciu kompenzovala získavaním dát pomocou pozorovaní, ktoré realizovala v období jeden a pol roka od roku 2021 do roku 2023.

7.2 Použité výskumné metódy

Autorka v nasledujúcej kapitole opíše, aké výskumné metódy použila pre získanie dát skúmania. V rámci výskumných metód autorka použila metódu rozhovoru a pozorovania.

7.2.1 Rozhovor

Rozhovor je najčastejšie použitá metóda zberu dát v kvalitatívnom výskume (Taylor, 2005).

Existujú rôzne typy rozhovorov, ktoré sa využívajú na zber dát. Najvyužívanejší je semi-štruktúrovaný rozhovor, ktorý využila aj autorka pri zbere dát v tomto výskume (Kallio a kol., 2016).

Pološtruktúrovaný rozhovor je jednou z najrozšírenejších metód kvalitatívneho zberu dát hlavne vďaka svojej prispôbitelnosti a flexibilitě. Môže byť vedený ako individuálny alebo skupinový rozhovor a môže byť upravený tak, aby vyhovoval cieľovej skupine výskumu a výskumným otázkam štúdie. Pochopiteľne, ako každý rozhovor, vedie aj ten pološtruktúrovaný k vzájomnej interakcii medzi výskumníkom a účastníkom.

To, že má pološtruktúrovaný rozhovor flexibilnú štruktúru, umožňuje výskumníkovi improvizovať otázky na základe odpovedí účastníkov a poskytuje priestor pre improvizáciu. Otázky pološtruktúrovaného rozhovoru sa formulujú pred jeho realizáciou a obsahujú obvykle hlavné témy výskumu (Kallio a kol., 2016).

7.2.2 Pozorovanie

Zber dát bol realizovaný aj priamym pozorovaním v etnografickom zmysle slova. Autorka mala za ostatný rok možnosť priamo participovať na stretnutiach skúmanej vzorky osôb v Divadle Dúhadlo. Aj vďaka tomu sa “priblížila” ku každodenným zážitkom a skúsenostiam ľudí, ktorých skúmala (Bačíková, Janovská, 2018).

Práve toto priblíženie je kľúčové pre ultimátnu imerziu do sveta skúmaných osôb. Ak sa výskumníčka dokáže imerzívne zapojiť do života skúmaných jednotlivcov, vie si bližšie predstaviť ako títo ľudia uvažujú, čomu pripisujú hodnotu a zmysel. *„Pozorovateľka získava prístup k fluidite života ostatných a zvyšuje svoju senzitivitu k ich interakciám a procesom”* (Emerson, Fretz, Shaw, 2011).

Ako je spomenuté v kapitole 6, autorka sa pozorovaním zameriavala na nasledovné oblasti:

- rozvoj komunikácie hercov prostredníctvom Divadla Dúhadlo;
- rozvoj vzťahov prostredníctvom Divadla Dúhadlo.

Autorka si tieto oblasti pre svoje výskumné pozorovanie vybrala, pretože ju vďaka svojmu dlhšiemu fungovaniu v Divadle Dúhadlo ako dobrovoľníčky zaujímalo pozrieť sa hlbšie na to, či Divadlo Dúhadlo pomáha rozvoju komunikácie a vzťahov svojich hercov a či to robí zámerne, prostredníctvom konkrétnych techník a cvičení. Tiež si autorka vybrala práve skupinu hercov s DS, pretože má dobrý prístup a pomáha ako dobrovoľníčka režisérom Divadla Dúhadlo a jednotlivci s divadla autorku už osobne poznajú, takže sa jej vedľa lepšie otvoriť a pochopiť jej otázky.

7.3 Popis výskumného prostredia

Pozorovania a rozhovory autorka realizovala v rámci Divadla Dúhadlo, ktoré je súčasťou Občianskeho združenia UP-Down syndrom. Občianske združenie UP-Down syndrom je združenie rodičov a detí s DS, ktoré vzniklo v roku 2007 a zastrešuje momentálne 25 rodín

so znevýhodneným dieťaťom až mladým dospelým vo veku od niekoľko mesačného dieťaťa až po 23 ročného jednotlivca s DS a má 70 aktívnych členov, ktoré zastrešuje, okrem iného aj Divadlo Dúhadlo (OZ UP-Down syndrom, 2023).

Cieľom OZ je pomoc a podpora ľuďom s DS v sociálnej a zdravotnej oblasti ale aj uplatnenie sa na trhu práce a integrovanie a inkluzívne zaradenie jednotlivcov do bežného života. OZ organizuje ako voľnočasové aktivity, tak aj terapeutickú, výchovnú či vzdelávaciu činnosť a takisto sa snaží o vytvorenie podmienok chráneného bývania a poskytuje poradenstvo a ďalšie služby v spolupráci s inými organizáciami (taktiež, 2023).

OZ má ako pravidelné aktivity, medzi ktoré patrí Divadlo Dúhadlo, rekondičné víkendy a pobyty, tak aj nepravidelné aktivity ako napríklad tematické integrované dielne, či stretnutia jednotlivcov s DS s dobrovoľníkmi, na ktorých chodia spolu von, ako napríklad do kina, na koncert, nákupy či na ples a rôzne vzdelávacie a odborné kurzy, prednášky, konferencie či semináre. Takisto OZ spolupracuje aj s niektorými materskými, základnými, učňovskými či špeciálnymi školami (taktiež, 2023).

7.3.1 Divadlo Dúhadlo

Divadelný súbor detí a mladých dospelých s mentálnym znevýhodnením prevažne DS vznikol v Bratislave v roku 2006 a je jednou z najobľúbenejších voľnočasových aktivít OZ UP-Down syndrom. Divadlo vzniklo ako detský divadelný súbor, no momentálne má divadlo 16 členov vo veku 14-23 rokov (OZ UP-Down, 2023).

Cieľom divadla je nadobúdať a zdokonaľovať zručnosti osôb s DS, prípadne iným mentálnym či intelektuálnym znevýhodnením zážitkovou formou dramatickej výchovy a dramatoterapie pre skvalitňovanie každodenného života, začlenenie sa do spoločnosti a možnosti viesť plnohodnotný život (taktiež, 2023).

V Divadle Dúhadlo sú klienti braní ako herci, ktorí sa môžu vďaka divadelným prostriedkom umelecky ale aj osobnostne rozvíjať, a tak smerovať k integrácií a inklúzií. Divadlo by sa do budúcnosti chcelo svojou činnosťou stať chránenou dielňou zameranou na divadelné projekty, ktorá by dospelým talentovaným jednotlivcom s DS zabezpečila plnohodnotné miesto v spoločnosti (taktiež, 2023).

7.4 Etické aspekty výskumného pozorovania

Podľa Kwanga a Hwanga (2021) je pri kvalitatívnom výskume dôležité dbať na 5 etických zásad:

1. Budovanie, udržiavanie a ukončovanie vzťahov so skúmanými subjektami by malo byť vždy urobené eticky a prioritné je predchádzať tzv. “fake” vzťahom.
2. Každý z účastníkov a účastníčok výskumu by mal dostať o výskume dostatok informácií na to, aby mohol výskumnícke dať informovaný súhlas na participáciu vo výskume písomnou alebo slovnou formou.
3. Dodržiavanie dôvernosti a anonymity skúmaných osôb, ktoré je možné docieľiť kódovaním (dôvernosť) alebo anonymnými metódami zberu dát ako napríklad dotazníkmi (anonymita).
4. Podpora skúmaných subjektov je princíp, ktorý vedie výskumníčky k realizácii takeého výskumu, ktorý v konečnom dôsledku svojim priebehom a výstupmi pomôže skúmaným osobám.
5. Výskumníčka by taktiež mala dodržiavať princípy integrity a neskresľovať a misinterpretovať zozbierané dáta.

Autorka s DD dlhodobo spolupracuje a spoluprácu plánuje aj naďalej po ukončení tohto výskumu. Aj z tohto dôvodu si autorka dávala špeciálne záležať na tom, aby zostala počas výskumu objektívna. Práve týmto nastavením sa snaží pre DD priniesť čo najrelevantnejšie informácie, ktoré verí, že divadlu môžu pomôcť v ďalšom rozvoji v budúcnosti. Pre zachovanie anonymity autorka dala respondentom v rozhovoroch fiktívne mená. Účastníci rozhovorov s DS majú oslabené komunikačné schopnosti, a preto autorka dbala na to, aby tieto osoby a ich zákonní zástupcovia vopred o výskume dostali detailné informácie.

7.5 Realizácia výskumného šetrenia

Autorka k dosiahnutiu výsledkov výskumných dát využila priame pozorovania a pološtruktúrované rozhovory.

7.5.1 Priame pozorovanie

Priame pozorovania autorka absolvovala od januára 2022 do marca 2023 v 7 stretnutiach priamo na skúškach Divadla Dúhadlo. Autorka sa v priebehu účastnila aj online stretnutí pomocou platformy ZOOM, ktoré prebiehali počas pandémie Covid-19.

Skúšky, ktoré sa odohrávali pomocou online platformy alebo v Bratislave sa konali v priestoroch Materského centra Hojdana na Haburskej 2 v Bratislave. Autorka sa zúčastnila okrem stretnutí Divadla Dúhadlo aj 2 víkendových stretnutí, jedného v júni 2022 a druhé sa konalo na jeseň 2022 organizovaných v rámci OZ Up-Downom pre hercov a súrodencov Divadla Dúhadlo, ktoré sa konali v Modre.

7.5.2 Pološtruktúrovaný rozhovor

Autorka pri získavaní dát použila aj pološtruktúrovaný rozhovor, ktorý realizovala od 22.3.-3.4.2023, kde si vopred pripravila nižšie uvedené otázky. Otázky si rozdelila na 2 typy. Jeden typ otázok autorka pokladala priamo režisérom Divadla Dúhadlo a druhý typ otázok sa pýtala priamo vybraných jednotlivcov z divadla. Otázky si najprv zadelila do vyššie uvedených tematických oblastí a následne sa režisérov a hercov dopýtavala na objasnenie odpovedí a upresnenie informácií vyplývajúcich z ich odpovedí.

Otázky pološtruktúrovaného rozhovoru pre režisérov Divadla Dúhadlo:

1. Akú funkciu má podľa Vás divadlo samotné?
2. Čo sa snažíte rozvíjať u hercov v Divadle Dúhadlo? (Prečo práve tieto veci?)
3. Rozvíjajú skúšky Divadla Dúhadla pomocou hereckých cvičení komunikačné schopnosti? (Ako to meriate a ktoré aktivity, odkiaľ to viete?)
4. Pomáha rozvíjať Divadlo Dúhadlo vzťahy medzi jednotlivými členmi? (Ak áno, ako, cez aké aktivity, akým spôsobom. Je tento rozvoj zámerný? A ak nie, prečo?)
5. Aké kompetencie má profesionálny tím, ktorý dokáže divadelnými cvičeniami rozvíjať komunikačné zručnosti a vzťahy u jednotlivcov s DS?

Otázky pološtruktúrovaného rozhovoru na hercov Divadla Dúhadlo:

1. Ako sa cítiš, keď chodíš na skúšky do divadla?
2. Čo najradšej robíš na skúškach divadla?
3. Pomáha ti v niečom divadlo? (Naučil si sa niečo nové vďaka divadlu?)
4. Aký máš vzťah s ostatnými členmi divadla? (Máš v divadle kamarátov? Ako sa s nimi rozprávaš? Rozprávate sa aj mimo divadla? Cez čo sa s nimi rozprávaš (akým spôsobom), ako často s nimi komunikuješ? A rozprávaš sa takto často aj s inými ľuďmi? Máš takéto vzťahy v rodine, škole, práci? Máš v divadle aj nejakého frajera/frajerku? (Pomáha divadlo vášmu vzťahu? Ako?))
5. Ktoré aktivity máš v divadle rád?
6. Aký máš vzťah s režisérmi divadla?

7.6 Postup spracovania a analýzy dát

Autorka pre potreby spracovania a analýzy dát na zodpovedanie otázok tejto práce využila konštantnú komparatívnu metódu. Konštantná komparatívna metóda je kvalitatívna výskumná metóda používaná pri analýze údajov, najmä v štúdiách zakotvených v teórii. Táto metóda zahŕňa proces porovnávania údajov z rôznych zdrojov dát, ako sú rozhovory, pozorovania alebo dokumenty, s cieľom identifikovať vzorce a témy, ktoré z údajov vyplývajú (Glaser, 2015).

Konštantná komparatívna metóda zahŕňa cyklický proces zberu, analýzy a porovnávania dát. Pri jej použití sa zhromažďujú údaje pomocou rôznych metód a potom sa analyzujú induktívne, pričom kľúčové je identifikovať vzorce a témy v zozbieraných výskumných dátach. Následne sa porovnávajú vznikajúce témy s už existujúcimi a podľa potreby sa upravujú a revidujú. Tento proces pokračuje, kým nie sú témy dobre rozvinuté a môžu sa použiť na vytvorenie teórie alebo vysvetlenia skúmaného javu (taktiež, 2015).

Cieľom konštantnej komparatívnej metódy je vytvoriť teóriu, respektíve vysvetlenie skúmaného javu, ktoré je založené na údajoch a ktoré presne reprezentuje skúsenosti účastníkov výskumu. Neustálym porovnávaním a zdokonaľovaním vznikajúcich tém vedía výskumníci zabezpečiť, že ich analytický výstup presne odráža údaje a nie je ovplyvnená ich vlastnými predsudkami alebo predpokladmi (taktiež, 2015).

Autorka na základe pripravených otázok do polo štruktúrovaného rozhovoru v kapitole vyššie viedla rozhovory pomocou platformy ZOOM, ktoré si nahrávala a následne rozhovory prepisovala do textového editora, kde si zapisovala otázky, ktoré jej z rozhovorov vznikali. Tieto rozhovory si zapisovala zvlášť podľa jednotlivých respondentov a následne si ich vytlačila a v rozhovoroch hľadala odpovede pomocou farebných zvýrazňovačov, kde každá farba predstavovala jednu výskumnú otázku a odpovede následne zapisovala do tabuliek. Takisto postupovala aj pri pozorovaniach, ktoré si priebežne zapisovala po daných stretnutiach DD a takisto v nich hľadala odpovede na už spomínané výskumné otázky.

Autorka si získané dáta zapisovala do tabuliek, kde každá tabuľka predstavuje jednu výskumnú otázku. Rozhovory zapisovala do jedného stĺpca a odpovede respondentov vyznačila v skratkách. Pre režisérov, ako pracovníkov DD v skratkách P1 a P2 a pre hercov v skratkách H1, H2 a H3. Druhý stĺpec autorka použila na zaznamenávanie informácií z pozorovaní.

V analýze autorka použila konštantnú komparatívnu metódu. Začala s témami vymedzenými v teoretickej časti a postupne teoretické koncepty a predpoklady autorka dopĺňala pozorovaniami a novými zisteniami jednak z pozorovaní a z neštruktúrovaných rozhovorov.

8 Spracovanie a analýza dát

Autorka výsledky a ich interpretáciu rozdelila podľa otázok vychádzajúcich z tematických oblastí. Najprv získané dáta rozdelila do tabuliek a následne dáta z každej tabuľky interpretuje.

8.1 Funkcia divadla

V tabuľke 2 autorka prezentuje získané dáta vo vzťahu k výskumnej otázke 1: akú funkciu má divadlo samotné?

Tab. 2 Funkcia divadla

Výskumná otázka	Rozhovory	Pozorovania
VO1: Akú funkciu má divadlo samotné?	P1: „<i>Jedna je určite terapeutická... a tá druhá umelecká.</i>” „<i>To divadlo tvorí najmä istú komunitu ľudí, ktorí jednoducho patria k sebe a to ich najviac ťahá dopredu. Možno ešte viac, ako samotná, samotné terapeutické pôsobenie v dramaterapii.</i>” „<i>Tá rovesnícka skupina, tá komunita, tá skupina tých mladých ľudí dokáže aj sama o sebe urobiť množstvo terapeutickéj roboty, bez toho, aby som to nejako sám ovplyvnil.</i>” „<i>Návyk pravidelnosti, zodpovednosť za to dielo.</i>”	Herci v adolescentnom veku s inakosťou sa stretávajú každý týždeň spolu s dvomi režisérmi, kde pracujú s hereckými technikami, ale aj navzájom zdieľajú svoje životné míľniky, radosti a starosti - napr. oslavujú svoje narodeniny s ostatnými členmi Divadla Dúhadlo. Herci na stretnutiach divadla prechádzajú rôznymi hereckými cvičeniami zameranými na orientáciu v priestore, predstavivosť,

	P2: „Divadlo samotné má funkciu transcendentálnu...komplexnú, prežitkovú, katarznú... očisťujú...a naše Dúhadlo má teda terapeuticko-rozvojovú. Rozvojovú v rámci dramatických aktivít, reči ň a všetkých vlastne oblastí osobnosti. A teda umeleckú, rozvíjať...v komplexite toho dramatického umenia. A okrem toho má sociologickú alebo sociálnu, pretože je tam ten presah do tej spoločnosti, čiže tá komunikácia...s tým divákom.” „Teraz, už ako sú starší, tak sa snažíme rozvíjať najmä tie vlastne herecké schopnosti a dramatické. Samozrejme s tým súvisí pamäť...Určite to rozvíja aj kognitívne schopnosti všetky, reč, socializáciu.” „Je to priestor, kde môžu ako keby, byť skupina a vlastne byť skupinová dynamika a snažíme sa povzbudzovať ich komunikáciu a rozvoj ich vzťahov.” „Aby to bol taký život...čiže vlastne aby sa mohli dobiť vzťahovo, emocionálne.” „Je to viac o tom divadle, o produkcii, o práci. A áno, a o tom, že vlastne oni pracujú. My ich berieme, že to je ich práca a aj im to vysvetľujeme. Čiže to nie je krúžok, kde sa majú iba cítiť dobre.” „Vždy to je ako keby proste terapeutické v niečom, pretože to vychádza z tých princípov.”	kreativitu, abstraktné myslenie či vnímanie svojho hereckého partnera. Herci majú možnosť skúšať si situácie, ktoré by mohli prežiť v živote, alebo sa zmieriť s ich nedosiahnuteľnými predstavami. Dokážu tak tieto situácie zažiť a následne jednoduchšie prijať v kontexte ich každodenného života. Herci sa často zapájajú do príbehu svojho hereckého kolegu, ktorý ho s nimi zdieľa a prežíva. V jednom prípade sa počas stretnutia hercov jednalo o situáciu simulovania rozchodu herečky Divadla Dúhadlo so slávnym hercom pomocou súdu. Herci sa aktívne zapájali do diania ako účastníci na súdnom konaní. Práca s hercami na konkrétnych zadaniach - tvorba videoklipu, práca s audiovizuálnymi prvkami, príprava divadelného predstavenia.
--	---	--

	H1: „<i>Patrím do spoločného kolektívu. Tu mám kamarátov a frajera.</i>” „<i>Musím povedať, že je to pre mňa taká vec, že je to pre mňa ideálny deň, pretože keď som tam, tak sa cítim ako v rodine.</i>” H2: „<i>Ja mám rád prácu robiť.</i>” H3: „<i>Sú tam skvelí kamoši.</i>” „<i>Chodím tam od malička a mám tam kamarátov.</i>”	V čase pandémie COVID-19 rozvíjalo Divadlo Dúhadlo aj hudobné a komunikačné zručnosti svojich členov pomocou práce s hudbou a cez tvorenie videoklipov. Jednotlivci s inakosťou si vyskúšali pracovať s fotoaparátom, správne si ho nastaviť, ale aj upraviť a umiestniť si svojich kamarátov, ktorí stáli na opačnej strane objektívu. Zažívali aj situácie, ktoré im neboli príjemné, napríklad v prípade keď bolo na kameru potrebné natočiť kvapkanie vody na tvár, či samotné líčenie hercov. Ďalšie víkendové stretnutie bolo zamerané na vytvorenie divadelného predstavenia. Režiséri spolu s dobrovoľníkmi nachystali na víkendové stretnutie niekoľko hereckých techník a cvičení a následne ich s nimi skúšali. Herci si vyskúšali prácu s jednoduchými slovami, pri ktorej bolo potrebné slová
--	--	--

		ako “bum, bum” či “hoj, hoj” znázorniť celým telom. Pracovali aj s technikou tzv. dirigenta, kde režiséri hercov rozdelili na dve strany - jedna strana bola strana, ktorá hovorila slovo “áno” a druhá strana slovo “nie”. Pri tejto technike bol v strede dirigent, dobrovoľník, ktorý ukazoval na jednu a druhú stranu a herci museli podľa dirigenta a toho, na akú stranu a akou intenzitou znázorňovanou rukami ukazoval, reagovať. Herci si tiež na víkendovom stretnutí zameranom na tvorbu divadelného predstavenia vyskúšali prácu s bábkou, s ktorou mali interagovať. Následne sa na jednotlivých skúškach divadla skúšali najmä jednotlivé scény hercov. Herci sa stretávajú aj mimo divadelných skúšok, ako napríklad na víkendových stretnutiach organizovaných OZ UP - Down syndrom spolu s režisérmi Divadla Dúhadlo,
--	--	--

		či na rôznych spoločných akciách. Keď sú herci unavení, na víkendovom stretnutí, ktoré je zamerané najmä na skúšanie nového predstavenia, režiséri ich netlačia, ale snažia sa ich motivovať, že keď budú pracovať, budú hrať aj na javisku pred divákmi. Počas víkendových stretnutí a skúšok vedúci dostávali hercov do situácií, ktoré nie sú ich každodennou rutinou. Vystavovali ich nepohodliu čoho cieľom bolo učenie trpezlivosti a zvládanie týchto situácií. Ako napríklad opakovanie jednotlivých scén, či maskérske úpravy hercov.
--	--	---

Interpretácia získaných dát

Funkcií Divadla Dúhadlo je mnoho a nie všetky sú zo získaných dát jasne identifikovateľné. Ako hovorí režisérka divadla na margo jeho funkcií: „*Naše Dúhadlo má teda terapeuticko-rozvojovú. Rozvojovú v rámci dramatických aktivít, reči a všetkých vlastne oblastí osobnosti. A teda umeleckú, rozvíjať...v komplexite toho dramatického umenia. A okrem toho má sociologickú alebo sociálnu, pretože je tam ten presah do tej spoločnosti, čiže tá komunikácia...s tým divákom.*”

Režiséri v rozhovoroch hovoria, že DD má terapeutickú funkciu, na rozdiel od nich autorka usudzuje, že DD nemá terapeutickú funkciu pretože podľa Müllera (2005) sú klienti

pomocou terapeuta schopní identifikovať svoje pocity, pracovať s emóciami a riešiť problémy prostredníctvom hereckých techník a cvičení, ktoré tak majú primárne terapeutický charakter. Dramatické a divadelné techniky a cvičenia, ktoré používa DD nie sú primárne zamerané na terapiu, ale majú skôr divadelný, teda umelecký charakter.

Obidvaja režiséri Divadla Dúhadlo sa zhodli na tom, že divadlo má **funkciu komunitnú**. Mikeš a kol. (2013, s. 18). hovorí, že: „*Divadlo by totiž malo byť dôležité predovšetkým ako proces a možnosť stretávania sa.*” Fakt, že skúšky divadlu sú aj pre samotných hercov s inakosťou dôležitou komunitnou súčasťou, kde majú možnosť prežívať svoje radosti ale aj ťažkosti, potvrdila aj jedna z herečiek: „*Patrím do spoločného kolektívu. Tu mám kamarátov a frajera. Musím povedať, že je to pre mňa taká vec, že je to pre mňa ideálny deň, pretože keď som tam, tak sa cítim ako v rodine.*”

Režiséri jedincov s DS vnímajú aj ako hercov. Ako hovorí režisérka: „*My ich berieme, že to je ich práca*”. Čo potvrdzujú aj samotní herci z Divadla Dúhadlo, ktorí ostatných členov nazývajú hereckými kolegami a **divadlo vnímajú ako prácu**, nie ako záujmovú činnosť.

Z pozorovaní a rozhovorov autorke vyplynulo, že herci pomocou dramatických a divadelných techník rozvíjajú aj svoje abstraktné myslenie, kreativitu či orientáciu v priestore. Pracujú s technikami rolí a aktívne sa zapájajú do situácií, ktoré vznikajú priamo na skúškach divadla. Pracujú primárne dramatickými a divadelnými technikami a cvičeniami a sú spolutvorcami vzniknutých hereckých situácií, čo pomáha samotným hercom aj pri rozširovaní si rolového repertoáru. Šplíchalová (v Novákovi, 2013) tvrdí, že špecifické divadlo môže mať pre samotných hercov veľa benefitov ako je kreatívny a emocionálny rast ale aj fyzická či sociálna stránka jedinca.

Divadlo Dúhadlo pod OZ UP-Down syndrom organizuje aj víkendové stretnutia pre hercov s DS, ich súrodencov a odborných spolupracovníkov-odborníkov, pod vedením režisérov, ktoré fungujú na báze tzv. “sústredenia”. Kde herci celý víkend pracujú na zadaniach, na ktorýchsa vopred dohodne daný tím režisérov a dobrovoľníkov. Víkendové stretnutia tvoria ako komunitnú funkciu, tak aj dlhšiu výdrž, sústredenosť a aktívne zapájanie sa hercov do vytvárania nového projektu, teda divadelného výstupu alebo videoklipu. Herci

sa prostredníctvom víkendových stretnutí učia zvládať pracovať v priebehu celého víkendu na projekte, z ktorého je následný výstup.

Súčasťou **budovania medziľudských vzťahov** Divadla Dúhadlo je aj **integrácia a interaktivita s divákom, teda majoritnou spoločnosťou** a komunikácia medzi osobami s inakosťou a intaktnými jednotlivcami. Divadlo Dúhadlo hrá predstavenia pre širokú verejnosť, ktoré podporujú komunikáciu medzi hercami s inakosťou a intaktnými divákmi. Po predstavení majú možnosť diváci trávenie spoločný čas s hercami pri občerstvení v priestoroch divadla u hercov v zákulisí pred predstavením.

8.2 Rola romantického vzťahu

Pozorovania a odpovede na 2. výskumnú otázku: aký vplyv má rola romantického vzťahu v rámci Divadla Dúhadlo, sa nachádzajú v tabuľke číslo 3.

Tab. 3 Rola romantického vzťahu

Výskumná otázka	Rozhovory	Pozorovania
VO2: Aký vplyv má rola romantického vzťahu v rámci Divadla Dúhadlo?	P1: „ <i>Ked' vznikne nejaký problém, ako vznikol napríklad s Matildou, že ju Patrik veľmi dlho odmietal a ona to veľmi ťažko znášala. Tak tu sa snažíme s ňou o tom porozprávať individuálne, ale často to otvárame, túto tému aj v skupine. Že je v poriadku, aj keď nás niekto odmieta, že je v poriadku byť trpezlivý, je dôležité byť trpezlivý a netlačiť na pílu.</i> ” „ <i>Aj oni majú právo na vzťahy. A tak, ako my prežívame</i>	Herci sa pri autorkinej prvej návšteve zaujímalí najmä o jej partnerské vzťahy. Aj oni sami momentálne riešia vo svojom živote tento typ vzťahov a ich značný záujem o opačné pohlavie a objavovanie sexuality sa objavovalo často krát aj počas skúšok a víkendových stretnutí Divadla Dúhadlo. Keď sa jedna z herečiek režisérom zdôverila, že je zamilovaná do jedného slávneho herca, režiséri jej to nevyvracali, no videli,

	<i>sklamania a radosti, keď máme nejakých partnerov, prežívajú to aj oni</i> <i>v divadle a myslím si, že sa tešíme spolu s nimi a podporujeme to, vôbec, vôbec to neštítame. Jedna vec je ale mať ten vzťah a rozvíjať na začiatku, takisto oni by mali veľký problém rozlíšiť, že čo je to vlastne ten vzťah, ako sa k tomu partnerovi správať. Takisto veľká téma, s ktorou sa dá u nás pracovať.”</i> P2: „Ako, máme pocit, že tínedžeri a mladí ľudia by mohli byť samostatní, hej.” H1: „Ja mám s ním vzťah frajerský, tak ho beriem ako rodinu. A je to super, že máme divadlo, že nás spojili.” H3: „Matilda bola moja bývalá frajerka. Už som to s ňou ukončil, ale sme kamoši.”	že to prekračuje hranice a chceli ju naučiť, že takýto vzťah nebude vedieť reálne pokračovať. Klientka Divadla Dúhadlo mala možnosť vyskúšať si stretnutie s týmto slávnym hercom, ktorého hral režisér a nastalo súdne konanie, kde sa museli rozísť a zostať len kamarátmi. Počas rozhovorov na skúškach, ktoré prebiehali formou zdieľania sa herci častokrát zdôverili režisérom, že v škole im učitelia zakazujú dávať si bozky. Režiséri na víkendovom stretnutí dali hercom a dobrovoľníkom zadanie, pracovať s témou, ktorá im je blízka - téma lásky. Herci mali znázorniť živý obraz, kde stvárňovali rôzne pózy, čo pre nich znamená láska. Následne sa z tzv. živých obrazov urobil fotografický záznam. Na víkendovom stretnutí pri tvorbe divadelných fragmentov si herci s inakosťou mali možnosť vyskúšať reagovanie na panáka, ktorý sedel na stoličke. Herci mu vo väčšine
--	--	--

		prejavovali lásku, bozkávali ho, hladkali, či chytali za ruku. Na skúškach a víkendových stretnutiach autorka mala možnosť viackrát pozorovať prácu s priestorom “akoby”. A teda priestorom, ktorý sa odohráva na javisku a nepredstavuje tak skutočný život. Herci s inakosťou sa počas práce s priestorom “akoby” učia vyskúšať si, aké to je zažiť s niekým aj nepríjemné veci vo vzťahu, ako napríklad rozdielny názor, hádku, či rozchod.
--	--	--

Interpretácia získaných dát

Ako hovorí Kozáková (2018, s. 714): *„Medzil'udské a partnerské vzťahy sú dôležitou súčasťou plnohodnotného a kvalitného života každého človeka. Aj ľudia s mentálnym postihnutím túžia prežívať vzťahy, majú potrebu milovať a byť milovaní.“* Téma partnerských vzťahov u adolescentov s inakosťou je v Divadle Dúhadlo veľkou témou, ktorá sa neobjavuje len v cvičeniach a divadelnej práci, ale aj vo vzťahoch a rozhovoroch hercov v rámci komunity. Režiséri pracujú s témou lásky často. Hercom napríklad dali zadanie, znázorniť živý obraz toho, ako vyzerá podľa nich láska, a pri hre s panákom dali hercom priestor prežívať ich aktuálne vzťahové túžby a priania.

Herci na zdieľaniach, ktoré prebiehajú na začiatku každého stretnutia divadla, hovoria najmä o vzťahoch, čo na prvej návšteve zažila aj autorka tejto práce. Hovoria o svojich túžbach a prianiach a mnohokrát si na samotných skúškach divadla prejavujú lásku objímaním či nežnými bozkami na líce. Režiséri sa týmto vzťahom nebránia ale sami tvrdia, že: *„Aj oni majú právo na vzťahy. A tak, ako my prežívame sklamanie a radosti, keď máme nejakých partnerov, prežívajú to aj oni v divadle a myslím si, že sa tešíme spolu s nimi a podporujeme to.“* Ale uisťujú sa u hercov či im je to príjemné, a či to je pre nich v poriadku. Režiséri

vnímajú stretnutia Divadla Dúhadlo ako bezpečný priestor, kde sú priam žiadané prejavy lásky. Režiséri tiež vnímajú, že stretnutia prinášajú aj vzťahové a partnerské sklamania a možnosť vyskúšať si naučiť sa riešiť aj problémy, ktoré vo vzťahoch môžu vzniknúť. Herci si majú možnosť vyskúšať si v bezpečnom priestore svoje vzťahové túžby a priania ako napríklad vyznanie lásky, bozk na líce či držanie sa za ruku, alebo naopak riešenie situácie, keď im nie je vo vzťahu príjemne.

Samotní herci vnímajú Divadlo Dúhadlo ako priestor, kde majú možnosť nájsť si svojich partnerov. Ako hovorí aj samotná herečka: „*Ja mám s ním vzťah frajerský, tak ho beriem ako rodinu. A je to super, že máme divadlo, že nás spojili.*” Herci sa tiež učia pracovať so sklamaniami a nenaplnenými túžbami vo vzťahoch a snažia sa aj po rozchode fungovať ako kamaráti a kolegovia.

Divadlo Dúhadlo nielenže vytvára priestor pre vznik romantických partnerských vzťahov, ale svojim hercom aj dáva príležitosť vzdelávať sa v oblasti vzťahov a riešiť rôzne komplikované situácie, ktoré nastávajú vo vzťahoch. Režiséri a pracovníci Divadla Dúhadlo dávajú členom divadla s DS potrebnú podporu a vedenie v oblasti ich romantických partnerských vzťahov, čo je pre zdravé mantinely týchto vzťahov kľúčové, presne ako naznačuje Wood (2004). Koncept romantického partnerského vzťahu má v divadle silnú rolu, keďže v školskom prostredí je hercom zakazované prejavovať si lásku, na skúškach DD je veľkou a častou témou diskusií medzi hercami navzájom a hercami a režisérmí. Taktiež je romantický vzťah aj základom mnohých aktivít či inšpiráciou pre tvorbu divadelným výstupov, ktoré režiséri s hercami realizujú.

8.3 Rozvoj komunikačných schopností

V tabuľke číslo 4 sa nachádzajú informácie zozbierané v rozhovoroch a pozorovaniach vzťahujúcich sa k výskumnej otázke číslo 3: pri akých hereckých cvičeniach a akým spôsobom sú v rámci skúšok Divadla Dúhadlo podporované komunikačné schopnosti?

Tab. 4 Rozvoj komunikačných schopností

Výskumná otázka	Rozhovory	Pozorovania
-----------------	-----------	-------------

VO3: Pri akých hereckých cvičeniach a akým spôsobom sú v rámci skúšok Divadla Dúhadlo podporované komunikačné schopnosti?	P1: „<i>Kým boli deti menšie, tak sme sa zameriavali na reč, to bolo, napríklad na rozvoj takej, taká tá logopedická zručnosť, podpora logopedickej zručnosti. Samozrejme, oni navštevovali každý odborníka, ale keďže všetkých tých odborníkov sme poznali, tak sme sa to snažili implementovať aj u nás v divadle.</i>” „<i>To bol vždy takmer jeden, jeden z primárnych cieľov - rozvoj reči.</i>” „<i>Komunikačné schopnosti, myslím, že toto je jeden z hlavných cieľov, ako som spomenul. To bolo vždy, je a bude. Akurát sme narazili na, na tie fyzické možnosti toho klienta, vždy sa u každého narazilo na fyzický mantinel.</i>” „<i>Normálne, že konkrétne cvičenia, vždy sme mali pripravené, na každej hodine. Teraz už nemáme nič, keď sú dospelí.</i>” „<i>Zvonček, potom, potom boli rozcvička a následne to boli logopedické cvičenia, takmer vždy z každého. Vždy to boli nejaké rozvojové aktivity a až potom sme išli na konkrétnu tému, téma daného predstavenia.</i>” „<i>Tie cvičenia sme nastavili podľa toho, čo potrebujeme na toho klienta.</i>”	Na úvod každého stretnutia prebieha zdieľanie, kde majú herci možnosť rozprávať o tom, ako sa majú, čo zažili, čo sa im stalo, prípadne čo ich v živote trápi. Hlasovú stránku reči rozvíjajú niekedy pomocou konkrétnych cvičení, ako napríklad pomocou vytvárania zvukov svojím telom. Režiséri pri skúšaní predstavenia aj po premiére a niekoľkých reprízach pridávali postupne niektorým hercom repliky, či vkladali do predstavenia nahraté hlasové stopy hercami s inakosťou. Režiséri nebránia hercom pridávať si do predstavenia vlastné slová, keď cítia potrebu pridať si slovo. Prípadne im slová, ktoré chcú vo svojom výstupe použiť, zjednodušia pre ich rečové možnosti.
--	--	--

	„Relatívne nedávno dostali mobilné telefóny ... a mnohí z nich nevedia pracovať s nimi. Nevedia odčítať ten sociálny kontext, kedy je v pohode, že napíše, že, že tlačí na pílu ďalšími a ďalšími správami. A pri mnohých z nich musíme, musíme ich učiť ako komunikovať. A niektorí, niektorí komunikujú pekne. Niektorí veľmi nemajú v tom dobrú zručnosť, čiže musíme ich to učiť, ale takisto ich to učíme. Stretneme sa osobne, na divadle, a porozprávame sa o tom, že kedy je vhodné písať, kedy nie je vhodné písať, kedy je vhodné tlačiť na pílu ďalšími správami, kedy už nie.“ „Majú veľký problém rozlíšiť, o čom rozprávať, o čom nerozprávať. Väčšinou pomáha rozhovor. Najlepšie je to otvoriť v celej skupine... Otvoriť tému, hoci na obyčajný rozhovor v skupine, nie individuálne, pretože to jedným uchom dnu, druhým von.“ P2: „My vyslovene sme mali v minulom polroku tak, že sme mali na to, že každé vlastne stretnutie, pokiaľ sme neskušali ešte predstavenie, že každé stretnutie	Po každom stretnutí divadla prebieha spätná väzba od režisérov ale aj od samotných hercov. Herci sa pomocou spätnej väzby učia zdieľať svoje pocity a rozlišovať, čo im bolo príjemné, smiešne, alebo naopak, čo im bolo nepríjemné.
--	---	---

	<i>bude mať rečové cvičenia a artikulačné.”</i> <i>„V tom majú rezervu a môžu to ako keby lepšie robiť... Nielen preto, že aby to používali len v tom bežnom živote, ale aby nám to robili na tom javisku. Keď sa nám zlepšia na javisku, tak možno sa zlepšia aj v tom bežnom živote.”</i> <i>„Ale robíme to cez tie vlastne, cez techniky javiskovej reči.”</i> <i>“Komunikácia aj smerom navonok. Jednak svojich tém. Veľa dávame priestor, napríklad, ako keby diskusii, alebo nejak povedaniu svojho názoru.”</i> <i>„Toto sa snažíme zámerne. Aby sa vedeli vyjadriť. Vedeli povedať nejakú myšlienku, ktorá má hlavu a päťu.”</i> H1: <i>„Áno, rozprávame sa. My sme sa aj rozprávali, aj si pomáhame spolu.”</i> H2: <i>„A rozprávame si, ako sa máme.”</i> <i>„Naučil som sa texty.”</i> <i>„Akože keď je to len akože, že je to len divadlo, musím ja dať pozor,, čo hovorím.”</i>	
--	---	--

	„V Dúhadle, niečo sa rozprávame, ako ísť na to, byť hercami a iné veci.“ „Pomohlo mi to v text, čo som povedal. Že sa zastavujem a kokcem a musím dávať pozor, čo ja hovorím.“ H3: „Aj sa rozprávame, aj si píšeme, skypejeme.“ „Tak všestranne, keď komunikujeme o vzťahoch, divadle...“ „Vnímam to tak, že musím viac artikulovať a hovoriť o tom viac nahlas, ten text.“ „S tebou to mám napríklad tak, že sa vieme spolu rozprávať, komunikovať cez to divadlo.“	
--	--	--

Interpretácia získaných dát

Ako uvádza Švarcová (2000) jedinci s DS sú schopní sa vyjadrovať väčšinou len v kratších vetách a používajú jednoduchšie pojmy. Režiséri Divadla Dúhadlo sa zhodli v odpovedi na otázku, pri akých hereckých cvičeniach a akým spôsobom podporujú na skúškach divadla komunikačné zručnosti. V minulosti, kým boli herci mladší, sa viac sústredili na konkrétne logopedické cvičenia na rozvoj reči, ale v súčasnej dobe dali do popredia viac komunikačné zručnosti v kontexte nácviku a odohrania divadelného výstupu. Ako hovorí režisérka divadla: „Keď sa nám zlepšia na javisku, tak možno sa zlepšia aj v tom bežnom živote.“

Režiséri v rozhovore hovoria, že s hercami pracujú aj na ich schopnostiach jasne sa vyjadrovať. Každú skúšku je preto pred skúšaním samotného predstavenia realizovaná aktivita “zdieľanie hercov”, kde majú možnosť odpovedať na otázku, ktorú dostanú od režisérov. Väčšinou sa režiséri pýtajú, ako sa majú, prípadne čo práve v živote prežívajú.

Režisérka Divadla Dúhadlo, Júlia hovorí, že: „*Toto sa snažíme zámerne. Aby sa vedeli vyjadriť. Vedeli povedať nejakú myšlienku, ktorá má hlavu a pätu.*”

Režiséri pracujú aj počas skúšok s rozvíjaním komunikačných zručností pomocou práce s replikami. Hercom často pridávajú do rolí repliky, prípadne im zjednodušujú to, čo chcú svojou replikou povedať podľa ich komunikačných zručností. Po každom stretnutí divadla prebieha takisto spätná väzba, ako na začiatku, kde sa herci učia rozprávať o svojich pocitoch z danej skúšky.

Herci tiež komunikujú aj mimo divadelných skúšok. Niektorí sa stretávajú, píše si na sociálnych sieťach a telefonujú si. Ako hovorí jeden z hercov: „*Aj sa rozprávame, aj si píšeme, skypujeme. Tak všestranne, keď komunikujeme o vzťahoch, divadle.*” Herci Divadla Dúhadlo tiež vnímajú divadlo ako možnosť komunikácie s okolím, ale aj ako prostriedok, ktorý im pomáha učiť sa zrozumiteľnejšie rečovo prejavovať, čo v rozhovore hovoria aj samotní herci. Herec Patrik hovorí, že mu divadlo pomáha okrem naučenia sa textu aj v tom, dávať si pozor na to čo hovorí a pomáha mu prekonávať koktanie. Herec Juraj tiež spomína, že v divadle musí viac artikulovať, hovoriť texty viac nahlas a zreteľnejšie.

Režiséri tiež pracujú s témami, kde sa snažia otvorene rozprávať s hercami o tom, čo je vhodné rozprávať pred širokou verejnosťou a čo je vhodnejšie si nechať pre seba, prípadne si o tom povedať len s blízkymi ľuďmi.

8.4 Rozvoj vzťahov

Ako 4. výskumnú otázku, na ktorú hľadala autorka odpovede vo svojich pozorovaniach a rozhovoroch získala informácie, ktoré sú prezentované v tabuľke 5.

Tab. 5 Rozvoj vzťahov

Výskumná otázka	Rozhovory	Pozorovania
-----------------	-----------	-------------

VO4: Ktoré aktivity občianskeho združenia UP - Down syndrom rozvíjajú vzťahy medzi jeho členmi (kamarátske, partnerské a medzi jednotlivcom a režisérom divadla)?	P1: <i>„Sú zručnosti, ktoré sú veľmi dôležité v tomto adolescentnom veku.“</i> <i>„Myslím si, že je to samostatné fungovanie, vzťahy a samostatná, samostatné fungovanie v spoločnosti.“</i> <i>„Konkrétne aktivity sú vždy rolové hry, najmä rolové hry, ktoré nám pomáhajú v rozvoji týchto zručností.“</i> <i>„A toto posledné predstavenie bolo...jedna je o vzťahoch a jednak je veľmi dôležité, aby v ňom pochopili ten obraz dobra a zla, tohto vzťahu, ako sa k druhým správam, a tam je to už až, až taký blízky vzťah, alebo romantický vzťah celkom. A cez to predstavenie ten divák môže nadobudnúť určité ubezpečenie, alebo teda zručnosť, skúsenosť práve s týmito ľuďmi s inakosťou a, a bez toho, aby si to uvedomil, scitlivujeme toho človeka a učíme ho novým empatickým zručnostiam.“</i> <i>„Sú to naši priatelia, sú kamaráti, samozrejme, keď sa meníme na režisérov, tak</i>	Herci s inakosťou po skúškach divadla oslavujú aj svoje narodeniny, kde oslávencov zagrätulujú a ten ich následne pohostí. OZ UP - Down syndrom organizuje víkendové stretnutia 2x do roka pre jedincov s DS a ich súrodencov pod vedením režisérov Divadla Dúhadlo v spolupráci s dobrovoľníkmi, ktorých sa aktívne zúčastnila aj autorka tejto práce. (viac o priebehu týchto stretnutí v Prílohe č. 1) Počas pandémie COVID-19 sa herci s inakosťou spolu s režisérmí stretávali aj online formou, aby tak spolu udržiavali vzťah a spoločný kontakt. Na online stretnutiach sa rozprávali o tom, ako sa majú, čo ich trápi, čo ich teší a zdieľali sa tak navzájom a prežívali toto náročné obdobie spolu aj s režisérmí divadla. Na každom online stretnutí si spolu aj zaspievali a zatancovali, aby si zlepšovali náladu.
--	--	---

	<i>ja som režisér, my sme režiséri a oni sú herci.</i>” <i>„Stretávame sa, nie so všetkými, ale mnohokrát sa stretávame aj osobne, s rodinami.”</i> <i>„... keď chodíme na víkendovky.”</i> P2: <i>„Má to veľmi ten rozmer, ako keby komunitný...je to niečo, čo ich spája, niečo, niečo, kde môžu prirodzene ísť, je to inkluzívne.”</i> <i>„Keď sme s nimi na nejakej inej akcii, že ideme do kina, tak je to vyslovene iba vzťahové...že ideme na nejakú akciu.”</i> <i>„Ale oni sa už aj sami stretávajú.”</i> <i>„...Keď sa pohádajú, aj vlastne ako kamarátsky, alebo je tam nejaká žiarlivosť, tak o tom hovoríme. Alebo, že niekto sa nejak nepekne chová, hej. Alebo na víkendovke, to je taký priestor, hej, že spravia nejaký prúser...a je to proti pravidlám, tak vlastne s nimi o tom hovoríme. Celkovo, ako s komunitou.”</i>	Herci s inakosťou majú možnosť interagovať aj s intaktnou spoločnosťou pomocou autorského predstavenia s názvom Čudo, kde najmä pri záverečnom potlesku kývajú divákovi a posielajú im pusu. Po predstavení, za hľadiskom, kde je na to vyhradený priestor, ktorý je častokrát sprevádzaný cateringom, majú diváci možnosť sa s hercami s inakosťou stretnúť a porozprávať sa s nimi. Komunikácia pomocou skupín na Facebooku a Whatsappe je pomerne frekventovaná a každý deň je pomerne živá. Autorka je členkou tejto otvorenej komunikácie už 1 rok.
--	---	---

	H1: „<i>Rada sa tam stretnem s ostatnými ľuďmi. Napríklad Jurajol a tak. A hlavne s Patrikom. A keď prídem, tak sa hneď objímeme a niekedy ma aj vezme do divadla.</i>” H3: „<i>Je to taký vzťah s kamarátmi a s Hojdanou, že kamaráti sú na tej skúške v divadle.</i>” „<i>Teším sa na víkendovku. Že tam stretnem kamošov.</i>”	
--	--	--

Interpretácia získaných dát

OZ Up-Down syndrom, pod ktoré patrí aj Divadlo Dúhadlo je miestom, kde sa stretávajú nielen osoby s DS, ale aj ich celé rodiny. Režisérka Júlia o OZ Up-Down syndrom hovorí, že: „*Má to veľmi ten rozmer, ako keby komunitný.*” Je to miesto, kde herci oslavujú aj svoje narodeniny, pretože to vnímajú ako stretávanie sa so svojou komunitou, so svojimi kamarátmi. Komunita je podľa hooks (2004) definovaná piatimi piliermi: inkluzívnosť, rovnosť, aktívna účasť, komunikácia s rešpektom a zdieľané hodnoty a ciele. Autorka vníma, že inkluzívnosť je v DD základným pilierom práce s hercami. Režiséri a pracovníci zabezpečujú, aby každý z hercov mal rovnaké možnosti na zapojení sa do aktivít DD. Režiséri takto pracujú vedome aj napriek tomu, že vedia, že niektorí herci sú v divadelnej práci zručnejší, ako iní. Z komunikácie medzi režisérmi a hercami vníma autorka rovnosť ako jednu z hlavných zásad fungovania DD. Režiséri zároveň do každého divadelného predstavenia inkluzívne zapájajú všetkých svojich členov.

Vágnerová (2004) hovorí, že je dôležité aj s osobami s inakosťou zaobchádzať ako s rovnoprávnymi a rovnocennými. Režiséri ich vnímajú ako seba blízkych a rovnocenných ľudí s ohľadom na ich špecifické potreby. Ako povedal Pavol: „*Sú to naši priatelia.*” Preto sa s jednotlivcami s inakosťou stretávajú aj mimo skúšok Divadla Dúhadlo, kde s nimi občas chodia napríklad do kina, alebo si sadnúť na kofolu.

Ako pri každom medzil'udskom vzťahu, tak aj pri vzťahoch medzi osobami s DS vznikajú niekedy nedorozumenia. Ani táto téma nie je režisérom Divadla Dúhadlo ľahostajná. Ako hovorí Júlia, *„Keď sa pohádajú, aj vlastne ako kamarátsky, alebo je tam nejaká žiarlivosť, tak o tom hovoríme.“* Režiséri sa snažia komunikovať o tom s hercami hneď, keď sa niečo také prihodí, napríklad na víkendovom stretnutí si zavolajú kruh, kde sa o tom rozprávajú, alebo na samotných skúškach riešia rôzne nedorozumenia v priebehu, alebo na spoločnom zdieľaní komunitným rozhovorom všetkých zúčastnených jedincov.

Aby spolu herci s režisérmí udržiavali vzťah a kontakt, stretávali aj počas pandémie COVID-19 online formou, kde sa spolu rozprávali o tom, čo prežívajú a každý týždeň si spolu zatancovali na pesničky, ktoré si púšťali na platforme ZOOM, aby si zlepšili náladu.

Komunita týchto ľudí s inakosťou je v neustálom kontakte, spoločne aj s celými rodinami aj cez sociálne siete, kde si posielajú novinky, informujú sa navzájom o rôznych podujatiach a vzdelávacích kurzoch ale aj zdieľajú spoločné fotky a zážitky zo spoločných stretnutí či rande dvoch hercov s DS.

OZ Up-Down syndrom organizuje pre Divadlo Dúhadlo víkendové stretnutia, ktoré sa konajú dvakrát do roka, na jeseň a na jar. Víkendové stretnutia sú pre hercov s DS z Divadla Dúhadlo a ich súrodencov, ako dobrovoľníkov, ktorí pomáhajú režisérom a ostatným odborným spolupracovníkom. Víkendové stretnutia sú v súčasnosti zamerané najmä na skúšanie nových predstavení, ale aj trávenie spoločného času jednotlivcov s inakosťou bez rodičov.

Autorka vníma stereotyp v sociálnych vzťahoch aj v Divadle Dúhadlo. V rámci pôsobenia v tomto divadle sama pocítila nadviazanie sociálnej interakcie zo strany hercov s DS až po pár mesiacoch aktívnej účasti na skúškach divadla. Až po tomto časovom úseku ju herci začali rešpektovať a brať ako rutinnú/stereotypnú súčasť divadelnej komunity.

8.5 Kompetencie profesionálneho tímu Divadla Dúhadlo

Podobne, ako to bolo v prípade predchádzajúcich výskumných otázok, odpovede na výskumnú otázku číslo 5 sú prezentované v tabuľke 6.

Tab. 6 Kompetencie profesionálneho tímu Divadla Dúhadlo

Výskumná otázka	Rozhovory	Pozorovania
VO5: Aké kompetencie má profesionálny tím, ktorý dokáže divadelnými cvičeniami rozvíjať komunikačné zručnosti a vzťahy u jednotlivcov s Downovým syndrómom?	P1: „<i>My sme totižto jedna z mála skupín, kde, od začiatku do konca, začínali sme dvaja, postupne sa pridávali ľudia, odchádzali... Ale my s Júliou razíme taký rodinný prístup, to znamená, že robíme to dvaja.</i>” „<i>A základom našej práce je skutočnosť, že jeden je muž a druhý žena a veľmi pekne sa nám to osvedčilo. A práve cez nás dvoch veľmi často odpozerávali klienti, ako sa skutočne správať, to znamená, že na mňa hľadeli ako na taký mužský vzor, naopak, na Júliu ako na ženský.</i>” „<i>Máme rovnocenné kompetencie, aj s Júliou. Obidvaja sa snažíme, máme, máme tie terapeutické kompetencie, ale ... sme vedúci na rovnocennej úrovni. Keď si raz niekto pripraví hodinu, tak je terapeutom a ja som koterapeutom. A dokonca máme rovnocenné role. Aj keď príde študent, študentka, už nadobudne nejakú zručnosť, tak už majú</i>	Divadlo Dúhadlo má 2 režisérov, ktorí majú na starosti všetko, čo sa týka skúšok divadla, ako aj samotné organizovanie a dohadovanie predstavení. Obidvaja režiséri sú vyštudovaní liečebný pedagógovia a Júlia má ukončený aj odbor bábkoherectva. Ich úlohou je práca so samotnými hercami, rozvoj hovoridiel hercov pre účely predstavení, vymýšľanie a realizovanie kostýmov, tvorenie hudby, scenárov divadelných predstavení, kulís a podobne. Divadlo Dúhadlo má aj jednu pomocníčku, ktorá zabezpečuje, aby na víkendovkách a skúškach prebiehalo všetko v poriadku,

	<i>možnosť byť v roli, v roli vedúceho.”</i> P2: <i>„Máme to nejak svojpomocne podelené. My s Pavlom sa snažíme teda robiť to divadelné iba a máme na zodpovednosti vlastne všetkých, i dobrovoľníkov a divadelníkov a akcie, na ktoré sa ide.”</i> <i>„Snažíme sa mať iba divadlo. Ale všetko, čo s tým súvisí.”</i> <i>„Ako dvaja režiséri, ako dvaja tvorcovia, organizátori a všetko.”</i> H1: <i>„Beriem Júliu a Pavla ako rodičov.”</i> H2: <i>„Pavol je najlepší, taký najlepší, takto. A vie, čo robí. A on mi pomáha.”</i> <i>„Sú to najlepší režiséri na svete.”</i> H3: <i>„Dobří režiséri, Pavol a Júlia a 2 dobrovoľníčky.”</i> <i>„Vnímam ich rovnako. Pavla, najlepšieho kamoša a skvelého režiséra, ktorý točí naše ôsme autorské predstavenie. A Júliu takisto, je moja kamoška, režisérka, a je proste super kamoška ako Pavol.”</i>	komunikuje s rodičmi, hercami ale aj s režisérmi a pomáha pri realizácií skúšok, predstavení a víkendových stretnutí. Divadlo Dúhadlo tvoria dve odborné asistentky, jednou z nich je aj autorka tejto práce, ktoré sú spolutvorkyňami autorských predstavení pri autorskej hre Divadla Dúhadlo - Čudo sú aj kolegyňami hercov s inakosťou ako intaktné herečky. Súčasťou divadla sú aj dobrovoľníci, ktorí sa zúčastňujú najmä víkendových stretnutí, kde tvoria kreatívny tím, ktorí pracuje na zadaní od režisérov spolu s nimi samotnými, ale stará sa aj o ostatný program pre hercov divadla.
--	---	--

Interpretácia získaných dát

Divadlo Dúhadlo tvoria ako základ dvaja režiséri - Júlia a Pavol, ktorí sú vyštudovaní liečebný pedagógovia a Júlia je okrem toho aj vyštudovaná bábkoherečka. Pri tvorbe divadelných predstavení je to značne pozorovateľné, že Júlia má skúsenosti s tvorbou a účinkovaním v divadelných inscenáciách ako študentka bábkoherectva počas svojho štúdia na škole.

Režiséri sami o sebe hovoria, že pracujú ako dvojica, ktorá sa dopĺňa. Nemajú svoje určené úlohy ale dopĺňajú sa a navzájom si pomáhajú. Júlia a Pavol sú zodpovední za Divadlo Dúhadlo, ako za samotné skúšky, tak aj tvorbu, realizáciu a organizovanie predstavení. Obidvaja pracovníci sa prezentujú viac ako režiséri ako liečební pedagógovia, pretože jedincov v Divadle Dúhadlo vnímajú skôr ako hercov, než ako klientov. Ako režisérov ich vnímajú aj samotní herci: „*Sú to najlepší režiséri na svete.*”

Podľa Polínka (2020) by mal byť teatroterapeut ako dramaturgom, tak režisérom, scénografom ale aj špeciálnym pedagógom. Okrem toho, že sú Júlia a Pavol liečebnými pedagógmi a režisérmí, sú aj scenáristami, dramaturgami, scénografmi, zvukármi, osvetľovačmi a maskérmi. Pri tvorbe, realizácii a samotnom hraní predstavenia Čudo im pomáhajú aj dve odborné asistentky, ktoré sú spolu s hercami s inakosťou na javisku ako ich spolu herečky. Režisérom pomáhajú dve odborné asistentky.

9 Diskusia, odporúčania pre prax a limity štúdie

Autorka sa v nasledujúcej kapitole zameria na súhrn získaných dát rozdelených do podkapitol podľa výskumných otázok. V časti, ktorá nasleduje po týchto podkapitolách autorka prezentuje odporúčania pre prax. V poslednej časti tejto kapitoly autorka zhrnie aj limity štúdie.

Bakalárska práca sa zameriava na identifikáciu metód rozvoja zručností komunikácie a vzťahov u jednotlivých členov v Divadle Dúhadlo. V kontexte tohto výskumu mala autorka ťažkosti nájsť jemu podobný. O možnostiach rozvoja mladých osôb s DS písala vo svojej bakalárskej práci autorka Vlčková (2018), avšak zameriavala sa primárne na mimoškolské aktivity vo všeobecnosti. Autorka Vandáková (2018) sa vo svojej bakalárskej práci pozerala na prácu Divadla z Pasáže (v ktorom hrajú osoby s DS) v kontexte prípravy muzikálového predstavenia a porovnávala ho s predstavením intaktných hercov. Divadlu z Pasáže sa venovala aj štúdia SAV (Ballay a kol. 2014) avšak primárne v kontexte minoritného divadla.

Funkcia divadla

Autorka v predošlej časti práce zistila z vyskúmaných dát, že jednou z hlavných funkcií DD je podpora vzťahov medzi jeho členmi a členkami. DD rozvíjalo všetky kľúčové typy vzťahov, ktoré autorka identifikovala v odbornej literatúre a ktoré opisuje Abery (2006), Cuckle, Wilson (2002), Wood (2004), Haddad a kol. (2018), D'Haem (2012), a teda nasledovné typy vzťahov: rodinné vzťahy, priateľské vzťahy, romantické vzťahy, profesionálne vzťahy i online vzťahy. Dôraz na funkciu DD, ktorá rozvíja vzťahy medzi jeho členmi umocňuje všeobecný a silný komunitný aspekt fungovania tohto divadla.

Režiséri, rodičia, herci či dokonca aj verejnosť ako taká DD mnohokrát vnímajú menej ako divadlo, a viac ako komunitu osôb s mentálnym postihnutím.

Prekvapivým zistením pre autorku bolo, že aj napriek tvrdeniam režisérov, divadlo neplní terapeuticko-liečebnú funkciu v takej miere, v akej ju prezentovali. Za terapeuticko-liečebnú disciplínu označuje Polínek (2013) teatroterapiu. Pavlovský (2004, s. 269) definuje teatroterapiu ako „*podporný terapeutický proces, pri ktorom pacienti tvorivo používajú divadelné prostriedky alebo len cielene vnímajú divadelný artefakt.*“ Podľa Polínka (2013) je tak teatroterapia zameraná najmä na vnútorné prežívanie jedinca, nie na tvorbu divadelnej inscenácie. Aj na základe týchto definícií a vymedzení teatroterapie autorka nevníma DD teatroterapeutickú skupinu.

Podľa Guthrie a kol. (2023) je divadlo zamerané na vytváranie predstavení pre zábavu alebo vzdelávanie divákov a podľa Polínka (2007) zahŕňa predstavenie príbehov, myšlienok a emócií pred publikom. Tieto dve definície oveľa viac vystihujú činnosť DD ako definícia teatroterapie. Konkrétne je možné činnosť DD definovať ako špecifické divadlo, ktoré podľa Mikeša a kol. (2013) zahŕňa úzku spoluprácu medzi hercami s inakosťou a profesionálmi a prinášajú tak divákovi plnohodnotný divadelný zážitok.

Funkcii DD je podľa respondentov veľa (rozvoj vzťahov, kognitívnych schopností a komunikačných dovedností) ale všetky tieto funkcie rozvíja divadlo sekundárne. Primárnou funkciou divadla je tvorba divadelných predstavení.

Rola romantického vzťahu

Kozáková (2018) naznačuje dôležitosť vzťahov u osôb s mentálnym postihnutím a špeciálne vzťahov romantických. Podľa tejto autorky majú aj osoby s DS právo milovať a byť milované.

Autorka vo svojich rozhovoroch s hercami s DS zistila, že herci z DD majú v mnohých prípadoch mimo DD zakazované partnerské vzťahy. Aj preto je veľmi pozoruhodné, že DD priamo pracuje s témou partnerského vzťahu na svojich stretnutiach. Partnerské romantické vzťahy sa v DD nachádzajú v dvoch rôznych formách.

Prvou z foriem, v ktorej sa romantické partnerské vzťahy vyskytujú v DD sú konkrétne vzťahy medzi dvoma hercami. Prekvapujúcim pozorovaním bolo pre autorku, ako herci dokázali o vzťahoch medzi mužom a ženou a o vlastných vzťahových túžbach rozprávať celé hodiny (najmä počas víkendových stretnutí). Téma romantického vzťahu je silnou súčasťou každej divadelnej skúšky, preto sa odráža aj vo forme tvorby divadelných inscenácií.

Pre autorku je fakt, že sú romantické vzťahy osôb s DS odsudzované majoritnou spoločnosťou, zarážajúci. Zároveň ju taktiež prekvapuje, že romantické vzťahy osôb s DS sú obmedzované aj v školskom prostredí, o čom sa dozvedela z rozhovorov s nimi. Aj preto vníma priestor, ktorý Divadlo Dúhadlo pre podporu a vedenie svojich hercov v ich romantických vzťahoch vytvára, za obrovskú pridanú hodnotu pre ich osobný život a jeho kvalitu.

Rozvoj komunikačných schopností

Z interpretovaných dát autorka usudzuje, že DD rozvíja komunikačné zručnosti svojich hercov týmito aktivitami:

- zdieľanie pred začiatkom divadelnej skúšky;
- učenie sa replík;
- práca s replikami ako je zjednodušovanie replík či učenie sa artikulácie pri týchto replikách;
- záverečné zdieľanie;
- komunikácia pomocou sociálnych sietí.

Vybíral (2013) identifikuje v kontexte sociálneho použitia nasledovné funkcie komunikácie: informovať, inštruovať, presvedčiť, dohodnúť sa, pobaviť, kontaktovať sa, predviesť sa. DD sa vo svojej činnosti cez vyššie spomenuté aktivity dotýka hlavne rozvoja funkcií informovať (zdieľanie), pobaviť (divadlo samotné) a kontaktovať sa (hlavne mimo čas strávený v DD) ako aj predviesť sa.

Funkciu informovať rozvíja DD primárne cez aktivity zdieľania väčšinou zaradené na začiatok a na koniec stretnutí hercov DD. Herci sa počas týchto aktivít učia povedať ucelenú myšlienku. Sú režisérmi aktívne vedení k tomu, aby ich prejav mal

čo najinformatívnejší charakter. Toto cvičenie často nabera formu otázok režisérov a odpovedí hercov.

Funkciu pobaviť rozvíja DD cez prípravu a nácvik samotných divadelných predstavení. Tak ako autorka už naznačila v časti 10.1, primárna funkcia DD je podľa jej interpretácie funkcia divadla. To dáva priestor hercom zlepšovať sa v ich komunikačných schopnostiach pobaviť externé publikum pomocou režisérmí dramaturgicky pripravených replík.

Funkciu kontaktovať sa rozvíja u hercov DD sekundárne. To znamená, že ich podporuje v kontinuálnej komunikácii aj v čase mimo aktivít DD. Táto komunikácia prebieha primárne cez sociálne siete Facebook a Whatsapp. Rozvoj tohto typu komunikačnej funkcie prirodzene nabral na dôležitosť počas pandémie COVIDu 19 v ostatných rokoch. Cez divadelné repliky a nácvik divadelných predstavení herci precvičujú aj komunikačnú funkciu predviesť sa.

Divadlo už menej rozvíja komunikačné funkcie presvedčania a vyjednávania. Jedným z dôvodov môže byť aj nižšia schopnosť hercov s inakosťou a ich obmedzené intelektuálne schopnosti tento typ komunikácie použiť.

Rozvoj vzťahov

Divadlo Dúhadlo interpretuje autorka nie len ako divadelné teleso, ale aj ako veľmi silnú komunitu. Komunitu, ktorá sa skladá z pomerne aktívnych členov, vrátane hercov s inakosťou, ich rodičov, súrodencov, režisérov DD, asistentov a priateľov/podporovateľov Divadla Dúhadlo, respektíve občianskeho združenia UP-Down syndrom. DD spĺňa definíciu komunity aj v zmysle jej piatich pilierov, ktoré definovala bell hooks (2004): inkluzívnosť, rovnosť, aktívna účasť, komunikácia s rešpektom a zdieľané hodnoty a ciele.

Asi najväčší dôraz kladie DD na rozvoj komunitných pilierov inkluzívnosti, rovnosti a aktívnej účasti. Prakticky to pre aktivity DD znamená to, že v divadelných predstaveniach hrajú a sú aktívne zapojení všetci herci s inakosťou. Aj tí, ktorých zručnosti nie sú na úrovni spĺňajúcej nároky scenára. Táto komunitná dynamika v kombinácii s divadelnými ambíciami DD vytvára priestor pre nejasnosti v identite/charaktere DD ako takého. Režiséri totiž podľa autorky vnímajú potrebu pracovať s viacerými menej schopnými hercami

aj rozvojovo a terapeuticky. Aj preto v ich výpovediach počas rozhovorov registrovala protichodné tvrdenia a opis DD – raz ho vnímajú ako terapeutickú skupinu, inokedy ako divadelné teleso. V tomto kontexte tak ani vnímanie cieľov DD nie je medzi jeho režisérmi a pravdepodobne ani širšou členskou základňou konzistentné.

Komunitný charakter DD pomáha vytvárať priestor na rozvoj takmer všetkých typov vzťahov, ktoré autorka vymedzila v teoretickej časti práce. Z interpretovaných dát autorke vyvstalo, že DD vytvára priestor na rozvoj týchto vzťahov:

- priateľské vzťahy (ktoré definuje Cuckle, Wilson, 2002), medzi jednotlivými hercami. Tieto vzťahy vznikajú primárne vďaka pravidelným týždenným stretnutiam, kde majú herci s DS rutinnú možnosť opakovane sa stretávať ako aj vďaka opakujúcim sa víkendovým stretnutiam divadla.
- online vzťahy (ktoré definuje D’Haem, 2012), ktoré nabrali na dôležitosti hlavne počas pandémie COVID 19;
- profesionálne vzťahy (ktoré definuje Haddad a kol. 2018), ktoré sú rámcované zdieľaným chápaním divadla ako práce - a to aj na strane režisérov, ako aj na strane hercov;
- partnerské/romantické vzťahy, ktoré autorka detailnejšie rozobrala v predošlej časti tejto práce;
- do istej miery predstavuje divadlo aj priestor pre pomoc rodinám hercov s DS a teda aj rozvíjaniu ich rodinných vzťahov (ktoré definuje Abery, 2006). Túto oblasť ale pokrývajú aj ďalšie aktivity OZ UP-down syndrom, ktoré zastrešuje Divadlo Dúhadlo. Autorka sa počas svojho výskumu na túto oblasť nesústredila a mohla by byť súčasťou ďalšieho výskumu.

Kompetencie profesionálneho tímu Divadla Dúhadlo

DD je jedno z veľmi malého počtu divadiel s osobami s DS na Slovensku. Je preto pre autorku veľmi náročné uvažovať a vyhodnocovať kompetencie režisérov DD. Ako prezentuje Polínek (2020), osoba, ktorá pracuje s divadelnými a dramatickými prvkami ako formou terapie by mala byť dramaturgom, režisérom, scénografom ale aj špeciálnym pedagógom a psychoterapeutom. Režiséri DD sú dvaja liečební pedagógovia, z čoho Júlia je aj vyštudovaná bábkoherečka. Režiséri v rozhovore autorke povedali, že pracujú divadelnou formou dramaterapie, toto je forma paradivadelnej disciplíny, ktorú autorka

spozorovala prvýkrát pri rozhovore s režisérmí. O divadelnej forme dramaterapie hovorí Majzlanová (2004, s.40), že je to „*divadelný model, ktorý je založený na verbálnej zložke prejavu, jeho východiskom je väčšinou dramatická literárna predloha. Divadelný model zahŕňa prácu so štruktúrovaným textom, ktorý nevznikol z tvorby klientov.*“ Autorka sa však prikláňa viac k názoru, že DD je skôr špecifickým divadlom, ako ho popisuje Šplíchalová (2013), ako divadelnou formou dramaterapie či teatroterapeutickým divadlom.

9.1 Odporúčanie pre prax

V nasledujúcich riadkoch autorka popíše odporúčania pre prax vychádzajúce z výskumných zistení. Autorka v prvom rade vníma priestor pre ďalší rozvoj v oblasti jasného stanovenia si cieľov Divadla Dúhadlo a možnosti tak dosiahnuť skutočne plnohodnotný status mestského divadla, ako je autorky príkladom aj Divadlo z Pasáže v Banskej Bystrici. Konkrétne by si podľa autorky malo Divadlo Dúhadlo ujasniť, či chce byť záujmovou skupinou alebo divadlom a či sa tak chce stať chránenou pracovnou dielňou pre hercov s DS, alebo terapeutickou skupinou.

V oblasti podpory a vedenia romantických partnerských vzťahov medzi členmi DD autorka vyzdvihuje aktívnu rolu a priestor, ktorý im na tieto vzťahy vytvárajú režiséri DD. Tým, že osoby s DS a ich romantické vzťahy sú stále majoritnou spoločnosťou odsudzované, autorka odporúča rozšírenie modelu podpory a vedenia romantických partnerských vzťahov ako je prítomný v DD, aj do iných zariadení a inštitúcií na Slovensku.

Z pozorovaní bolo jasné, že režiséri nie sú konzistentní v prezentovaní cieľa divadla. Variujú medzi divadelným a terapeutickým zameraním divadla, pričom z autorkiných pozorovaní je dominantné divadelné smerovanie DD. Zároveň však je DD silne postavené na princípoch komunity. Princípy ako rovnosť všetkých členov, ako aj potreba ich aktívneho zapojenia do aktivít DD vytvára komplikovanú situáciu pre tvorbu divadelných inscenácií. Tým, že do divadelných inscenácií sú zapájaní aj herci s menej rozvinutými hereckými zručnosťami, je divadelný charakter DD oslabovaný. Aj z pohľadu autorky by totiž bolo vhodné, aby DD s menej kompetentnými, prípadne intelektuálne viac znevýhodnenými jedincami pracovalo oveľa viac terapeuticky a rozvojovo ako len ako s hercami. Aj preto

autorka odporúča rozčlenenie komunity na dve skupiny, jednu zameranú primárne na terapeutickú zložku s divadelnými a dramatickými prvkami a jednu divadelnú.

Posledné odporúčenie, ktoré autorka vníma je, že sa bakalárskou prácou môžu inšpirovať osoby, ktoré chcú pracovať so skupinou s DS ako vhl'ad do problematiky komunikácie a vzťahov. Na druhej strane môže pomôcť rodinám jedincov s DS vnímať, že partnerské vzťahy môžu byť vhodné aj pre osoby s mentálnym postihnutím. Autorka tiež vníma, že jej práca môže pomôcť intaktným osobám vhl'adnúť do komunikácie osôb s DS a pomôcť im vnímať ich inakosť ako normu a možno aj inšpiruje intaktných jednotlivcov nahliadnúť do sveta inakosti prostredníctvom divadelného predstavenia.

9.2 Limity štúdie

Limity môžu byť na strane výskumníčky ovplyvnené radou faktorov, nálad, fyzického stavu či osobnostné predpoklady pri komunikácii s účastníkmi výskumu. Autorka pociťuje svoje osobné limity v prvom kontakte s kvalitatívnym výskumom. Ako ďalšie limity autorka vníma malú výskumnú vzorku a neschopnosť vyskúmať, aký vplyv má na oblasť vzťahov divadlo u jednotlivcov, ktorí nekomunikujú primárne orálnou rečou. Limitom je aj fakt, že autorka skúmala rozvoj komunikácie a vzťahov, na ktoré sa divadlo cielene nezameriava. Autorka pri rešerši a hľadaní odbornej literatúry narazila na problém, ktorým bol nedostatok štúdií a výskumov na divadlo s osobami s DS. To ju nútilo využívať literatúru všeobecne zameriavajúcu sa na témy jej výskumu. Autorka vo svojej bakalárskej práci realizovala terénne výskumné šetrenie len v jednom divadelnom spolku. Aj z tohto dôvodu sú zistenia a odporúčania pre prax limitované a využiteľné primárne v kontexte Divadla Dúhadlo. Ich aplikovateľnosť na fungovanie iných divadiel s osobami s DS je výrazne obmedzené a prezentuje priestor na realizáciu ďalšieho výskumu v budúcnosti.

ZÁVER

Autorka v bakalárskej práci zisťovala, akým spôsobom rozvíja Divadlo Dúhadlo osoby s DS v oblasti komunikácie a vzťahov.

V prvej časti práce autorka predstavila súbor teoretických poznatkov dotýkajúcich sa všetkých kľúčových tém jej výskumu – Downovho syndrómu, funkcie divadla, vzťahov osôb s DS, komunikácie osôb s DS a kompetencií tímu divadla pre osoby s DS. V praktickej časti sa opierala o analýzu dát konštantnou komparatívnou metódou. Dáta zbierala s využitím kvalitatívnych výskumných metód – pološtruktúrovaného rozhovoru a priamych terénnych pozorovaní v etnografickom slova zmysle. V záverečnej časti autorka interpretované dáta diskutovala a vyvodila z nich odporúčania pre ďalšiu prax v oblasti divadla s osobami s DS.

Pre autorku bolo prekvapujúce, keď v analýze dát zistila, že DD v ponímaní svojich režisérov nemá jasne ustanovenú identitu a to aj napriek tomu, že má toto divadelné teleso viac ako 16 rokov. Prekvapivo je tomu pravdepodobne na príčine komunitné fungovanie Divadla Dúhadlo, ktoré núti režisérov dávať priestor každému jednotlivcovi s inakosťou, bez prizerania na ich schopnosti a talent. Aj to bráni divadelnej profesionalizácii divadla, ktorú režiséri opakovane deklarujú ako svoju metú.

Divadlo Dúhadlo vo svojich aktivitách venuje extenzívny priestor romantickým vzťahom jednak medzi jeho členmi ako aj romantickým vzťahom ako divadelnou témou. Autorka toto pozorovanie kontextualizuje do reality Slovenskej majoritnej spoločnosti a inštitúcií, ktoré stále držia predsudky voči romantickým vzťahom ľudí s inakosťou.

Pre autorku bolo obohatením, že sa mohla stať súčasťou komunity DD, ktoré ju prijalo ako svoju členku a nadviazalo s ňou ďalšiu spoluprácu do budúcnosti. Zároveň jej výskum realizovaný pre potreby tejto bakalárskej práce pomohol lepšie pochopiť problematiku

budovania divadelného telesa ako DD na Slovensku, kde divadlá podobného typu nemajú tradíciu.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH CITÁCIÍ

ABERY, B. H. 2006. Family Adjustment and Adaptation With Children With Down Syndrome. *Focus on Exceptional Children* [online]. **38**(6) [cit. 2023-03-16]. ISSN 0015-511X. Dostupné z: <https://doi.org/10.17161/foec.v38i6.6820>

BAKSI, L. 2005. *Supporting people who have Down's Syndrome to overcome communication difficulties* [online]. Teddington: Down's Syndrome Association [cit 2023-04-09]. Dostupné z: https://downsyndromedevelopment.org.uk/wp-content/uploads/2021/01/Overcoming_communication_difficulties.pdf

BALLAY, M. a kol. 2014. *Divadlo nielen ako umelecká aktivita* [online]. Bratislava: Ústav divadelnej a filmovej vedy Slovenskej akadémie vied [cit. 2023-03-16]. ISBN 978-80-971155-2-4. Dostupné z: <http://www.udfv.sav.sk/dokumenty/Divadlo.nielen.ako.umelecka.aktivita.pdf>

BAUMER, N. a E. J. DAVIDSON. 2004. *Supporting a happy, healthy adolescence for young people with Down syndrome and other intellectual disabilities. Current Opinion in Pediatrics* [online]. **26**(4), 428-434 [cit. 2023-03-16]. ISSN 1040-8703. Dostupné z: doi:10.1097/MOP.0000000000000122

BURGOON J. K., V. MANUSOV, L. K. GUERRERO. 2010. *Nonverbal Communication*. New York: Routledge. ISBN 978-0205525003.

BUCKLEY S. 1999. Improving the Speech and Language Skills of Children and Teenagers with Down Syndrome. *Down syndrome News and Update*. **1**(3), 111-128. ISSN 1463-6212 (1999) 1:3.

CUCKLE, P. a J. WILSON. 2003. *Social relationships and friendships among young people with Down's syndrome in secondary schools. British Journal of Special Education* [online]. **29**(2), 66-71 [cit. 2023-04-09]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/1467-8527.00242>

D'HAEM, J. 2012. Special at school but lonely at home: An alternative friendship group for adolescents with Down syndrome. *Downs Syndr Res Pract.* [online]. **12**(2), 107-111 [cit. 2023-04-09]. Dostupné z: DOI: [10.3104/practice.2012](https://doi.org/10.3104/practice.2012)

DSA. 2010. Healthy Relationships and Sexuality. *Down syndrome Australia* [cit. 2023-04-09]. Dostupné z: https://www.downsyndrome.org.au/wp-content/uploads/2020/07/DSA_Healthy-relationships-guide.pdf

GLASER, B. G. 1965. The Constant Comparative Method of Qualitative Analysis. *Social Problems*. **12**(4), 436-445 [cit. 2023-04-09]. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/798843>

GUTHRIE, T. a kol. 2023. *Theatre*. [online]. Britannica [cit 2023-04-09]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/art/theatre-art/Elements-of-theatre>

HADDAD, F. a kol. 2018. An investigation of the determinants of quality of life in adolescents and young adults with Down syndrome. *PLoS One* [online]. 13(6) [cit. 2023-04-09]. Dostupné z: DOI: 10.1371/journal.pone.0197394

HOOKS, b. 2003. *Teaching Community. A Pedagogy of Hope*. New York: Routledge. ISBN 0-415-96817-8.

HORSTMEIER, D. 2001. Developing Communication Skills. In.: PUESCHEL, Siegfried, M a kol. *A parent's guide to Down syndrome: toward a brighter future*. Baltimore, MD: Paul H. Brookes Pub. Co. ISBN 9781557664525.

JEDRZEJOWSKA, A. 2018. Communication Skills of Children with Down syndrome. *Interdisciplinary Context of Special Pedagogy* [online]. 22(1), 195-213 [cit. 2023-04-09]. Dostupné z: <https://doi.org/10.14746/ikps.2018.22.12>

KANG, E. a H. J. HWANG, 2021. Ethical Conducts in Qualitative Research Methodology: Participant Observation and Interview Process. *Journal of Reserch and Publication Ethics: Ethical Conducts in Qualitative Research Methodology* [online]. 2(2), 5-10 [cit. 2023-04-1]. ISSN: 2733-7146. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.15722/jrpe.2.2.202109.5>

KOZÁKOVÁ, Z., O., KREJČÍŘOVÁ a O. MULLER. 2013. *Charakteristika dospívání a dospělosti osob s mentálním postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3712-5.

MAJZLANOVÁ, K. 2004. *Dramatoterapia v liečebnej pedagogike*. Bratislava: IRIS. ISBN 80-89018-65-3.

MATSUMOTO D., M. G. FRANK a H. S. HWANG. 2016. *APA Handbook of Nonverbal Communication*. Washington: American Psychological Association. ISBN 978-1433819698.

MANDAL, F. B. 2014. Nonverbal Communication in Humans. *Journal of Human Behavior in the Social Environment* [online]. 24(4), 417-421 [cit. 2023-04-1]. Dostupné z: DOI: [10.1080/10911359.2013.831288](https://doi.org/10.1080/10911359.2013.831288)

MANUSOV, V. a M. L. PATTERSON (eds.). 2006. *The SAGE Handbook of Nonverbal Communication*. Thousand Oaks: SAGE Publications. ISBN 978141290401549.

MARWICK, A., A. Parrish, (ed.). 2003. *Learning Disabilities*. London: Elsevier Health Science. ISBN 0-7506-4956-9.

MCCARTHY, R., K. ENGSTLER a Michelle SKELDON. 2016. *Early Communication Development & Down Syndrome* [online]. Boston Children's Hospital [cit. 16. 3. 2023]. Dostupné z:

https://www.communityinclusion.org/static/communications_booklet_2016_update-028d956ad31504f3cf8cb39994094a48.pdf

Mestské divadlo z Pasáže. *Arteterapia/umenie na margu*. In Divadlo z Pasáže [online]. Divadlo z Pasáže, 2023 [cit. 16. 3. 2023]. Dostupné z: <http://www.divadlozpasaze.sk/divadlo/article/arteterapia-umenie-na-margu>

NOVÁK, V. a V. MIKEŠ. 2013. *Divadelní tvorba ve specifických skupinách*. Praha: Akademie múzických umění v Praze. ISBN 978-80-7331-289-3.

Up-down.sk [online]. Up-Down Syndrom 2023, up-down.sk [cit. 16. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.up-down.sk>

PITETTI, K. 2013. Children and adolescents with Down syndrome, physical fitness and physical activity. *Journal of Sport and Health Science* [online]. 2(1), 47-57 [cit. 2023-04-1]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.jshs.2012.10.004>

POLÍNEK, M. D. 2020. *Teatroterapeutické a skazkoterapeutické přístupy: pro literárne-dramatické obory*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-5668-3.

RŮŽIČKA, M. a M. D. POLÍNEK. 2013. *Úvod do studia dramaterapie, teatroterapie, zážitkové pedagogiky a dramiky: učebnice pro specializované studium pro prevenci sociálně patologických jevů*. Olomouc: P-centrum. ISBN 978-80-905377-1-2.

SELIKOWITZ, M. 2008. *Down syndrome. Third Edition*. Oxford: Oxford University Press. Third Edition. ISBN 978-0-19-923277-2.

SLOWÍK, J. 2007. *Speciální pedagogika*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1733-3.

ŠUSTROVÁ, M. a kol. 2004. *Diagnóza: Downov syndróm*. Bratislava: Spoločnosť downovho syndrómu na Slovensku. ISBN 80-8046-259-3.

ŠVARCOVÁ, I. 2000. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-506-7.

VALENTA, M., J., MICHALIK, M., LEČBYCH a kol. *Mentální postižení: 2. přepracované a aktualizované vydání*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0378-2.

VALENTA, M. a kol. 2021. *Dramaterapie*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1715-2.

VÁGNEROVÁ, M.. 2004. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 8071788023.

VÁGNEROVÁ, M.. 2008. *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum. ISBN 9788024609560.

VANDÁKOVÁ, K. 2018. *Využitie muzikálového umenia u ľudí s mentálnym postihnutím*. Olomouc 2018 [cit. 2023-04-1]. Bakalárska práca: Univerzita Palackého v Olomouci. Vedúci práce: Kristýna Krahulcová.

VLČKOVÁ, K. 2018. *Možnosti mimoškolského rozvoje dětí s Downovým syndrómom* [online]. Brno 2018 [cit. 2023-04-1]. Bakalárska práca: Masarykova univerzita v Brne. Vedúci práce: Jarmila Pipeková.

WOOD, M. 2004. Sexuality and Relationships Education for people with Down syndrome. *Down Syndrome News and Update* [online]. 4(2), 42-51 [cit. 2023-04-1]. ISSN 1463-6212. Dostupné z: <https://assets.cdn.down-syndrome.org/pubs/a/practice-330.pdf>

ZBYNĚK, V. 2009. *Psychologie komunikace*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-387.

ZOZNAM SKRATIEK

DS Downov syndróm
DD Divadlo Dúhadlo

ZOZNAM TABULIEK

Tab. 1	Rozdiely medzi teatroterapiou a divadlom	(s. 28)
Tab. 2	Funkcia divadla	(s. 40)
Tab. 3	Rola romantického vzťahu	(s. 46)
Tab. 4	Rozvoj komunikačných schopností	(s. 49)
Tab. 5	Rozvoj vzťahov	(s. 54)
Tab. 6	Kompetencie profesionálneho tímu DD	(s. 58)

ZOZNAM PRÍLOH

Príloha 1	Pozorovania z víkendového stretnutia DD - jar 2022
Príloha 2	Pozorovania z víkendového stretnutia DD - jeseň 2022

Príloha č. 1 - Pozorovania z víkendového stretnutia Divadla Dúhadlo - jar 2022

Víkendové stretnutie - jar 2022

Víkendové stretnutie bolo zamerané na osvojenie si audiovizuálnych prvkov, t.j. fotoaparátu a videa. Herci si zažili aké je to byť modelom, ale aj aké to je stáť za fotoaparátom ako fotograf. Na fotkách vytvárali obrazce na tému Láska, ale aj natočiť boomerang či zahrať si pred kamerou svoju obľúbenú činnosť. Cieľom víkendového stretnutia bolo vytvorenie videoklipu na pesničku Unikát (Mária Čírová, 2017).

S hercami sme točili rôzne zábery. Od jednoduchých až po tie najzložitejšie. Stáli za kamerou za seba, no pred finálnym natočením absolvovali prípravu a skúšanie svojej scény, ktorú spolu s režisérkou vymysleli.

Objavili sa aj scény, ktoré hercom spôsobovali diskonfort, ako napríklad natáčanie kvapiek vody na tvárach hercov. Herci tiež absolvovali maskérske úpravy, ktoré im neboli veľmi príjemné.

Počas nahrávania videoklipu a fotenia sa herci dostávali do situácií, ktoré nie sú ich každodennou súčasťou, boli vystavovaní nepohodliu a trpezlivosti pri natáčaní, tvorení a opakovaní jednotlivých scén. Herci v Divadle Dúhadlo sú však z môjho pozorovania radi vystavovaní pozornosti, užívajú si, keď môžu predviesť, čo vedia a ukazujú dokonalé sebaaprijatie.

Príloha č. 2 - Pozorovania z víkendového stretnutia Divadla Dúhadlo - jeseň 2022

Víkendové stretnutie – jeseň 2022

S hercami a režisérmi Divadla Dúhadlo som mala možnosť prežiť ďalšiu víkendovku. Tentokrát bolo zadanie jasné, vytvoriť divadelné fragmenty na divadelný festival o inakosti. Ako dobrovoľníci sme mali na víkendovku priniesť rôzne herecké techniky a cvičenia, ktoré by sa nám zdali ako relevantné pre danú skupinu. Spísali sme si každá svoje techniky a hneď prvý večer sme sa technikám venovali, prebrali si ich, čo by bolo reálne a čo naopak nie. Vybrali sme pár hereckých techník, ktoré sme si na druhý deň od rána skúšali. Ako prvú techniku sme zvolili techniku pohybového hada. Herci sa dali do kruhu a mali sa napojiť na facilitátora, čo sa im aj veľmi pekne podarilo. Najprv dupali po kruhu a hovorili „bum“, neskôr v podpore hovorili „hoj“ a nakoniec sa mali rozprchnúť ako lietadlo. Pri tejto technike bolo zjavne vidieť, ako sa herci napájajú, aj keď nešli naraz, chytali sa a vnímali, čo sa deje. Herci si vyskúšali techniku zvanú „dirigent“, kde sme ich rozdelili na 2 polovice – v radoch stáli oproti sebe a jedna polovica hovorila áno a druhá nie a dirigent, v našom prípade režisér ich dirigoval, kedy majú hovoriť. Herci sa na túto techniku veľmi rýchlo chytali, aj keď zo začiatku skôr zmätene chodili po priestore, veľmi rýchlo pochopili, čo majú robiť. Pri každej hereckej technike si uvedomujem, že je potrebné pre túto konkrétnu skupinu učenie cez napodobňovanie, čo pomáhalo aj v doobednej skúške daných techník. Herci si tiež vyskúšali pantomimickú chôdzu cez prekážky, kde znova udával prekážky facilitátor a herci na ne mali reagovať, znova im však bolo potrebné skôr ukázať, ako povedať, čo majú robiť.

Ďalšou zvolenou technikou, ktorá však nevychádzala úplne podľa predstáv bola technika robená čisto telom. Cieľom bolo vyskladať zo svojich tiel slová áno a nie. Pri tejto technike som však vnímala výraznú únavu hercov a niekedy sebou nechali len manipulovať, vôbec sa nechceli sami zapájať a len čakali, kto ich kam a kedy položí, alebo len zmätene sedeli a nechápali, čo sa deje. Strelba bola ďalšou s hereckých techník – „urobím na teba paf a ty musíš odpadnúť, akoby si naozaj zomrel“. Pri tejto technike išlo o vyskúšanie si spomaleného pádu a reagovanie pomocou celého tela.

Po obede a chvíľe oddychu sa opäť herci pustili do práce. Na víkendových stretnutiach sú zvyknutí, že sa veľa pracuje a hoci sú viac unaviteľní, učia sa tak zvládať väčšiu záťaž a výzvy. Režiséri sa ich snažia do vecí netlačiť, no zároveň im nepovoľujú len tak posedávať od únavy a snažia sa ich celý čas motivovať, aby nevypadávali zo skupiny a zapájali sa do diania.

Poobede bolo zamerané viac na prácu s kreativitou a vlastnými nápadmi. Do stredu režiséri položili panáka (bábku vo veľkosti človeka) a herci dostali jediné zadanie, prísť k panákovi a nejakým spôsobom naňho zareagovať. Herci sa postupne chytali, keď občas vyšli z role, režiséri sa pridali do akcie a snažili sa naladiť ich naspäť. Zapájali sme sa úplne všetci, každého, ako mu napadlo. Postupne všetci chodili viac a viac a interagovali s panákom. Vznikali nádherné situácie plné lásky, objatí, bozkov, zamilovaných tvárí ale aj hnevu a emócií. Bolo pre mňa zaujímavé sledovať, aké silné emócie prechádzali hercami a ako som si pri niektorých aj všimla, odzrkadľovali svoje aktuálne, najmä vzťahové túžby a prania na panákovi.

Veľa sme sa pri panákovi nasmiali a čo vznikalo, bolo naozaj kúzelné. Po dlhom dni a únave sme sa presunuli s hercami na večeru, po ktorej si režiséri spolu s nami dobrovoľníkmi sadli na poradu, kde sme rozoberali, ako budeme narábať s fragmentami, ktoré nám vznikli z dnešného dňa. Zhodli sme sa najprv na tom, že to budú len čisté divadelné fragmenty, ktoré na seba nebudú nijak nadväzovať a len ukážeme svetu, čo dokážu ľudia s downovým syndrómom. No ako sme nad tým sedeli a spisovali si to, akoby to mohlo ísť za sebou, prechádzali nami dejová línia, ktorú sme tam mali neustále tendenciu hľadať. Až sa nám napokon podarilo chytiť niť a vytvorili sme, síce stále divadelné fragmenty, no pre nás už pomenované, dejovo logicky nadväzujúce „predstavenie“ o strachu z inakosti.

ANOTÁCIA

Meno a priezvisko:	Ester Mária Chiara Žaludko
Katedra:	Ústav špeciálnepedagogických štúdií
Vedúci práce:	Mgr. Jaromír Maštalíř, Ph.D.
Rok obhajoby:	2023

Názov práce:	Rozvoj jedincov s Downovým syndrómom v Divadle Dúhadlo
Názov v angličtine:	Development in Individuals with Down Syndrome at the Dúhadlo Theatre
Anotácia práce:	Bakalárska práca skúma akým spôsobom rozvíja Bratislavské Divadlo Dúhadlo jednotlivcov s DS v oblasti komunikácie a vzťahov. Zaoberá sa v prvom rade funkciami, ktoré plní divadlo v rámci DD, typmi vzťahov a komunikačnými funkciami, ktoré rozvíja, a napokon sa práca zameriava na analýzu kompetencií režisérov Divadla Dúhadlo. Práca rámčuje aktivitu a identitu Divadla Dúhadlo cez koncepty divadla a teatroterapie. Cieľom práce je identifikovať, ku ktorému z týchto dvoch konceptov má DD bližšie a identifikovať akými aktivitami DD rozvíja komunikačné a vzťahové zručnosti a kompetencie svojich členov a nakoľko sú tieto aktivity efektívne.
Kľúčové slová:	divadlo, dramaterapia, teatroterapia, špecifické divadlo, downov syndróm, komunikácia, vzťahy, komunita
Anotácia v angličtine:	The bachelor's thesis examines how the Bratislava based Dúhadlo Theater develops individuals with Down Syndrome in the area of communication and relationships. It deals primarily with the functions performed by theater within the Dúhadlo Theater, the types of relationships and communication functions it develops among its actors with DS, and finally, the work is focused on the analysis of the

	competences of the directors of the Dúhadlo Theater. The thesis frames the activities and identity of the Dúhadlo Theater utilizing the concepts of theater and theater therapy. The aim of the thesis is to identify which of these two concepts more closely define Dúhadlo Theater as well as to identify which activities of the Dúhadlo Theater develop communication and relationship skills and competences of its members and how effective these activities are.
Kľúčové slová v angličtine:	theater, dramatherapy, teatrotherapy, specific theatre, down syndrome, communication, relationships, community
Prílohy viazané k práci:	Príloha č. 1: Pozorovania z víkendového stretnutia DD jar 2022 Príloha č. 2: Pozorovania z víkendového stretnutia DD jeseň 2022
Rozsah práce:	76 s.
Jazyk práce:	Slovenský jazyk